

Archeologisch onderzoek

EVERGEM - MOLENHOEK

1 oktober tot 18 augustus 2008

Evelyn SCHYNKEL & Lien URMEL

KLAD-Rapport 11

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK
EVERGEM - MOLENHOEK
1 OKTOBER TOT 23 DECEMBER 2008

Evelyn SCHYNKEL & Lien URMEL

COLOFON

© 2009

© Ename Expertisecenter voor Erfgoedontsluiting v.z.w. / Kale - Leie
Archeologische Dienst, auteurs Evelyn Schynkel & Lien Urmel
figuren © Auteurs (Ename Expertisecenter v.z.w. / KLAD),
tenzij anders vermeld

layout:	E. Schynkel & J. Hoorne
druk- & bindwerk:	Zquadra, Kortrijk
verantwoordelijke uitgever:	Kale - Leie Archeologische Dienst Kasteelstraat 26 9880 Aalter www.deklad.be

Administratieve gegevens

Vergunningsnummer: 2008/207
Datum aanvraag: 15 september 2008
Naam aanvrager: Evelyn Schynkel
Naam site: Evergem Belzele, Molenhoek 2008
Lambertcoördinaten: X: 101298,73 en Y: 199224,41
Kadastrale gegevens: Afdeling 2, sectie E, perceelnummers 996a, 998, 1000 en 1001

Opdrachtgever: Van Rysselberghe Guido
Koningin Elizabethlaan 43
9000 Gent

Uitvoerder: Ename Expertisecenter voor Erfgoedontsluiting v.z.w.
Abdijstraat 13-15
9700 Oudenaarde

Projectleider: Evelyn Schynkel

Archeologen: Evelyn Schynkel
Lien Urmel

Wetenschappelijke begeleiding: Kale - Leie Archeologische Dienst

Projectcode: EVE-MH-08

Titel: Archeologisch onderzoek Evergem-Molenhoek. 1 oktober tot 23 december 2008

Rapportnummer: KLAD-Rapport 11

Voorwoord

Dit rapport brengt verslag uit over het archeologisch onderzoek aan de Molenhoek te Belzele/Evergem dat plaats vond van oktober tot en met december 2008. Dit onderzoek was noodzakelijk omwille van de directe bedreiging door een geplande verkaveling op de terreinen. Het archeologisch potentieel werd bevestigd door de resultaten van het vooronderzoek en de reeds gekende informatie vanuit de luchtfotografie. Naast de verwachte middeleeuwse sporen van erven, zowel met als zonder omgrachting, werden bovendien tal van sporen van Romeinse occupatie aangetroffen.

De opgraving en het rapport konden niet tot stand komen zonder de hulp of het advies van enkele mensen die we hier dan ook willen bedanken. Eerst en vooral gaat onze dank uit naar de bouwheer Van Rysselberghe voor de financiële en logistieke ondersteuning. Natuurlijk bedanken we ook Eva Roels van het Ename expertisecentrum voor erfgoedontsluiting. Verder willen we Johan Hoorne en David Vanhee (KLAD), Wim De Clercq (UGent), Koen De Grootte en Koen Deforce (VIOE) bedanken voor het wetenschappelijke advies. Ook de topografen van het landmeetkundig bureau Daeninck & Audenaert zijn we dank verschuldigd voor het opmeten van het werkvlak en meer bepaald Michel Daenick die steeds paraat stond om onze logistieke problemen op te lossen. Verder ook dank aan Jasper Deconinck en Sibrecht Reniere voor het tekenen en de analyse van de terra sigillata alsook de kraanmannen van de firma Willems voor het vele graafwerk. Tenslotte rest ons nog de vrijwilligers te bedanken voor hun goede inzet: Sara De Cleer, Sara Dalle en Kristof Keppens.

Inhoud

Administratieve gegevens	3
Voorwoord	5
I. Inleiding	9
II. Situering van het onderzoek	11
II.1. Geografische en bodemkundige ligging	11
II.2. Aanleiding van het onderzoek	12
II.3. Tijds kader	12
II.4. Financieel kader	13
III. Archeologische voorkennis	15
IV. Methodologie	17
V. Resultaten	19
V.1. Inleiding	19
V.2. Romeinse periode	19
V.2.1. Grachten	19
V.2.2. Gebouwplattegronden	25
V.2.3. Waterputten	30
V.2.4. Brandrestengraven	40
V.2.5. Andere sporen	42
V.2.6. Samenvatting	45
V.3. Middeleeuwse periode	45
V.3.1. Grachten	45
V.3.2. Gebouwplattegronden	48
V.3.3. Waterput 119	54
V.3.4. Andere sporen	56
V.3.5. Samenvatting	58
V.4. Ongedateerde sporen	58
VI. Synthese	63
VII. Besluit	67
Bibliografie	69

I. Inleiding

Van 1 oktober tot 23 december 2008 vond een opgraving plaats op de terreinen aan de Molenhoek te Evergem-Belzele. Dit onderzoek vormt de aanvulling op een eerder uitgevoerde opgraving tijdens de zomer van 2008 op terreinen aan de Steenovenstraat te Evergem-Belzele.

Naar aanleiding van een geplande verkaveling met 32 bouwloten op het betreffende terrein, vond in juni 2008 een voorafgaand proefsleuvenonderzoek plaats, uitgevoerd door de KLAD. Op basis van de resultaten hiervan werd beslist het terrein voor het grootste deel vlakdekkend op te graven. Na onderhandelingen tussen de KLAD en bouwheren Van Rysselberghe en Durabrik werd beslist dat het Enamecenter voor Erfgoedontsluiting vzw de opgraving zou uitvoeren. Zij stelden hiervoor 2 projectarcheologen aan voor de periode van vier en een halve maand.

In dit rapport wordt eerst de ruimere context van de opgraving belicht, om daarna meer specifiek in te gaan op de resultaten van het terreinwerk en het wetenschappelijk onderzoek, gevolgd door de synthese en conclusie.

Op de meegeleverde CD-rom staan de digitale versie van dit verslag en het grondplan, een database van de sporen en vondsten, de digitale tekeningen en lijsten van het vondstmateriaal, een selectie van de foto's van het terreinwerk en het vondstmateriaal.

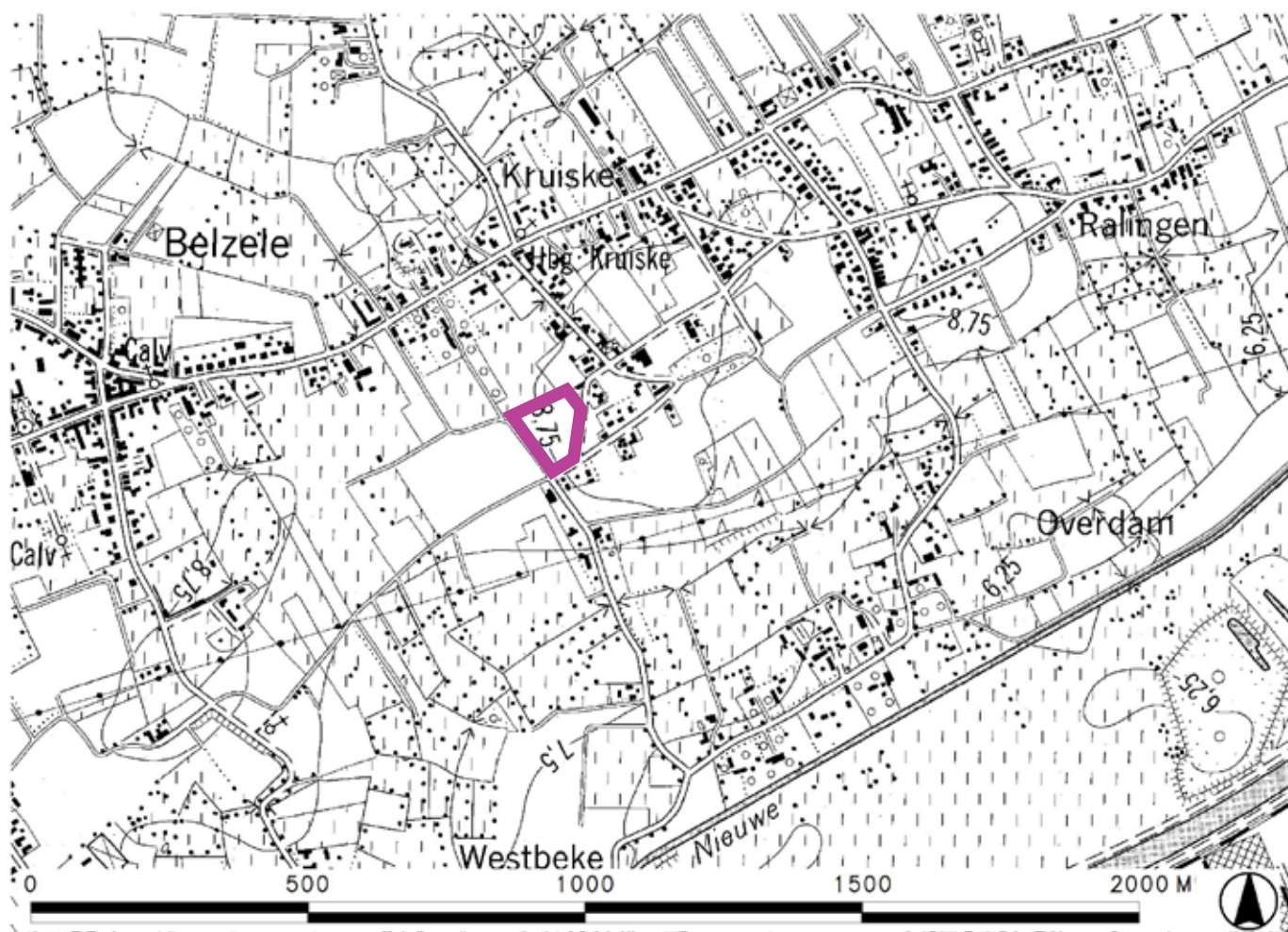
II. Situering van het onderzoek

II.1. GEOGRAFISCHE EN BODEMKUNDIGE LIGGING

Het onderzoeksterrein bevindt zich op een toekomstige verkaveling aan de Molenhoek te Evergem-Belzele. De bedreigde percelen zijn in het kadaster gekend als 996a, 998, 1000 en 1001 onder afdeling 2, sectie E van de gemeente Evergem. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 1,3ha, waarvan ongeveer 1ha vlakdekkend werd opgegraven. De site helt licht af van gemiddeld 8,7m TAW in het noordoosten tot gemiddeld 7,7m TAW in het zuidwesten.

Het projectgebied ligt geologisch gezien in de zogenaamde "Vlaamse Vallei". Deze werd gevormd door een aantal opeenvolgende fasen van uitschuring en opvulling. Na de definitieve opvulling in de laatste fase van de ijstijden werden door eolische dekzanden overwegend oost-west gerichte dekzandruggen gevormd. De uitgesproken tardiglaciale dekzandrug tussen Belzele, Kruiske, Evergem, Elslo, Kerkbrugge en Doornzele is er daar een van. Deze zandruggen worden gekenmerkt door droge zandgronden (DE MOOR *et al.* 1978). Op de bodemkaart van België staat het terrein dan ook gekarteerd als een Zbh of een droge zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B-horizont. De ploeglaag die voor het onderzoek diende afgegraven te worden varieerde in dikte tussen de 30cm tot 60cm. De terreinen waren voorheen in gebruik als weidegrond.

Figuur 1: Lokalisatie van het projectgebied op de topografische kaart

II.2. AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

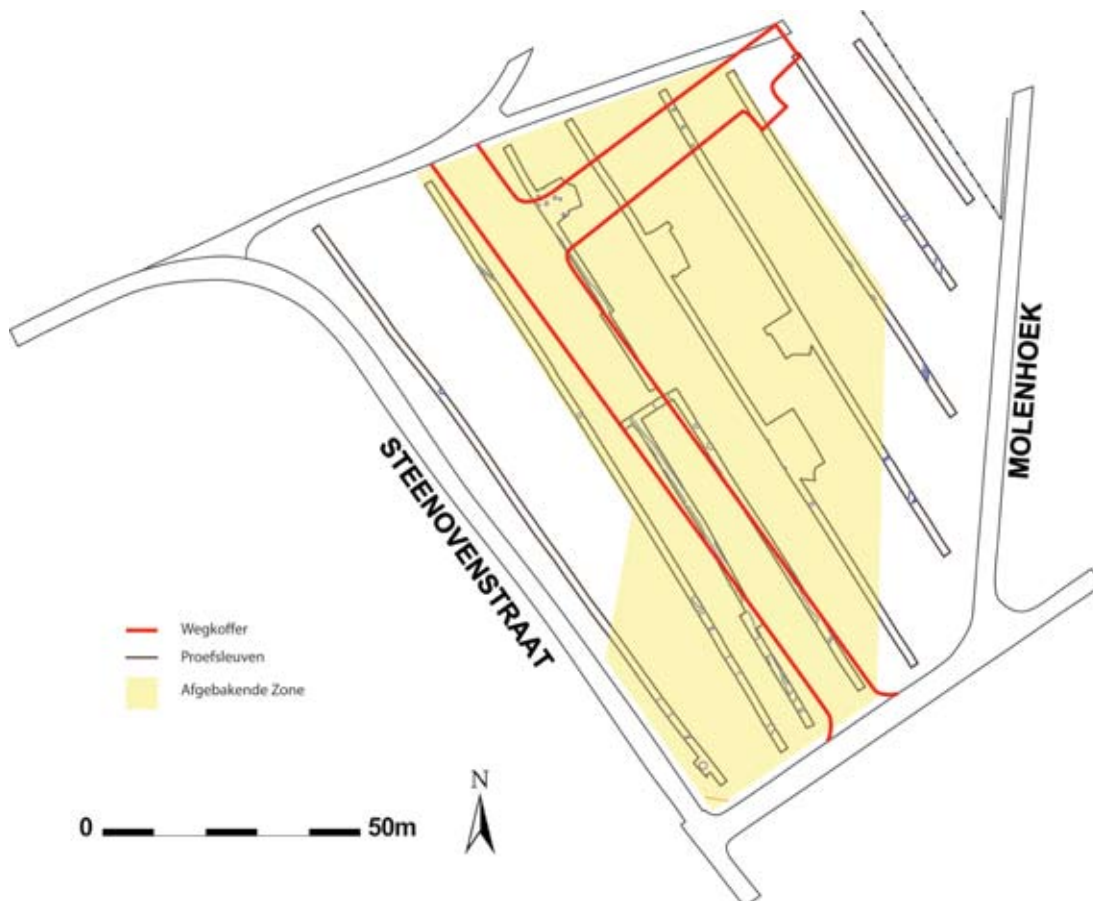
In de winter van 2007 werd de KLAD op de hoogte gebracht van de nakende aanleg van een verkaveling door de firma Durabrik op de terreinen aan de Steenovenstraat en de Molenhoek te Belzele. Luchtfoto's uit het archief van de universiteit Gent wezen op de aanwezigheid van archeologische sporen in het gebied. Wegens problemen met de pachter op het terrein aan de Molenhoek, kon hier echter nog niet gestart worden met het vooronderzoek door middel van proefsleuven. Dit onderzoek vond pas plaats in juni 2008, wanneer de opgraving op de terreinen aan de Steenovenstraat in volle gang waren (VANHEE 2008).

Op basis van de resultaten uit het vooronderzoek werd beslist 0,8ha van het projectgebied vlakdekkend op te graven. Na overleg met RO-Vlaanderen en bouwheren Van Rysselberghe en Durabrik werd beslist dat het Enamecenter voor Erfgoedontsluiting de opgraving zou uitvoeren. Daarvoor werden twee projectarcheologen aangesteld.

II.3. TIJDSKADER

Na beraad werd beslist om tijdens de eerste fase van het onderzoek eerst de zones rond de toekomstige wegkoffer te onderzoeken zodat de wegeniswerken konden plaatsvinden nog voor het einde van het jaar. Vervolgens konden tijdens de tweede fase ook de andere delen van het terrein worden onderzocht. Er werd in totaal drie maanden terreinwerk met aansluitend anderhalve maand verwerking voorzien.

Figuur 2: Lokalisatie van de proefsleuven, de wegkoffer en de weerhouden zone

De opgravingen gingen van start op 1 oktober 2008. De eerste fase werd beëindigd op 15 november, zoals afgesproken. De tweede fase werd effectief beëindigd op 23 december 2008. De verwerking kon dus iets vroeger dan gepland van start gaan, hoewel reeds tijdens de periode van het veldwerk een aanvang was genomen met het wassen van de scherven en het nummeren van de foto's. De verwerking werd afgesloten op 15 februari 2009.

II.4. FINANCIËEL KADER

Wat het financiële luik van de opgraving betreft, nam bouwheer Van Rysselberghe alle kosten voor het onderzoek op zich. Het Enamecenter voor Erfgoedontsluiting werd gevraagd om de opgraving daadwerkelijk uit te voeren. Zij stelden 2 projectarcheologen aan voor een termijn van 4,5 maand. Ook het nodige opgravingmateriaal werd door hen voorzien. De kosten voor de kraan en de topografen waren rechtstreeks voor de rekening van de bouwheer. Deze voorzag ook voor een werfkeet, een toilet en elektriciteit. De hoogtemeter werd ter beschikking gesteld door het KLAD.

III. Archeologische voorkennis

Dat het gebied rijk was aan archeologische sporen was voorheen enkel gekend door de luchtfotografische gegevens van de universiteit Gent. Deze kennis werd op het terrein bevestigd tijdens het prospectieonderzoek van de KLAD in juni 2008.

Bij het proefsleuvenonderzoek werden verschillende grachten en paalsporen uit de middeleeuwse periode aangesneden. Verwacht werd dat op dit gebied een verderzetting kon gezien worden van de concentratie aan volmiddeleeuwse erven die bij de voorgaande opgraving op een aangrenzend perceel werden aangetroffen. De resultaten uit het vooronderzoek leken dit in eerste instantie inderdaad te bevestigen. Slechts uit een tweetal paalsporen kon ouder materiaal gerecupereerd worden.

Eerder onderzoek op het grondgebied Evergem, door middel van luchtfotografie, terreinprospecties en opgravingen, wees er al op dat het gebied een grote archeologische rijkdom kent. Een groot deel van Evergem vormt één aaneensluitende woonkern met een belangrijke concentratie op de lijn Ralingen, Molenhoek, Westbeke en Rabot (Kale) (SEMEY 1984). De sporen wijzen op bewoning vanaf de steentijd over de brons- en ijzertijd, de Romeinse periode en de middeleeuwen tot op vandaag. Vooral Belzele staat gekend als een van de oudste middeleeuwse bewoningskernen uit Groot-Evergem (VERLOT 1984).

De oudste sporen dateren uit de steentijden. Het betreft vuurstenen voorwerpen, zowel uit het epipaleolithicum (ca. 9000 - 7000 v.Chr.) als uit het mesolithicum (ca. 7000 - 4000 v.Chr.) en het neolithicum (ca. 4000 - 2100 v.Chr.) (VAN MOERKERKE & VERLOT 1984).

Ook sporen uit de bronstijd (ca. 1700 - 750 v.Chr.) zijn talrijk aanwezig. Zo kent Evergem een dichte verspreiding van funeraire grafcircels, vooral ontdekt via luchtfotografie. Twee van die grafcircels werden reeds opgegraven te Evergem-Ralingen (VAN MOERKERKE 1984). Een gelijkaardige site zou zich ook op de Molenhoek bevinden, al werd deze nog niet onderzocht (VAN MOERKERKE 1984). Voor de ijzertijd (ca. 750 v.Chr. - 50 n.Chr.) zijn we minder goed geïnformeerd. Slechts bij een tweetal opgravingen in de Ralingen en de Molenhoek kwamen ijzertijdsporen aan het licht (VAN MOERKERKE 1984).

Dit verandert in de Romeinse periode (ca. 50 - 500 n.Chr.), waar opnieuw een dichte verspreiding van de sporen kan aangetroffen worden. Bovendien lijkt de bewoning zich nu ook ten noorden van de tardiglaciale zandrug uit te strekken. Dit wijst erop dat de mens steeds verder doordringt in het natuurlandschap en deze ook steeds meer naar zijn hand kan zetten. De Romeinse occupatie lijkt zich vooral in twee fasen te concentreren. Een eerste fase in de 2de helft van de 1ste eeuw en een tweede fase vanaf het eind van de 2de eeuw tot in de 3de eeuw (VERLOT 1984). Belangrijk voor de Romeinse periode is om ook recenter onderzoek aan te kaarten. Zo werd bij een grootschalig onderzoek van de universiteit Gent op het Kluzendok een groot deel van een Romeins landschap aangesneden met talrijke erven en een Romeinse weg (LALOO *et al.* 2008). Ook een huidige opgraving aan de Koolstraat/Belzeelse kerkweg levert een hoge dichtheid aan Romeinse sporen op (persoonlijke communicatie A. DE LOGI).

In de middeleeuwen blijft Evergem een zeer dichte bewoning kennen. Op twee plaatsten is er sprake van Merovingische vondsten (ca. 500 - 900 n.Chr.), met name op de Molenhoek en de

Asschoutkouter. De meeste vondsten dateren echter uit de volle middeleeuwen (900/1000 - 1200 n.Chr.) Dit materiaal werd vooral verzameld via terreinprospecties, maar ook via luchtfotografie konden een drietal bewoningssites herkend worden (VERLOT 1984). Een mooi voorbeeld daarvan is de omgrachte site die bij de voorgaande opgraving aan de Steenovenstraat werd opgegraven. Naast deze omgrachte site werden nog minstens een vijftal volmiddeleeuwse erven aangetroffen (DE LOGI & SCHYNKEL 2008).

IV. Methodologie

In dit deel wordt toegelicht hoe de opgraving op het terrein praktisch werd aangepakt. Na overleg met RO-Vlaanderen, de bouwheer en de KLAD werd beslist om eerst de zone rondom de wegkoffer aan te pakken. Daarbij werd aan beide zijden van de wegkoffer een buffer voorzien van ca. 10m. Hierbij werd 0,6ha opgegraven binnen de voorziene termijn van anderhalve maand. Aansluitend hierop werden vervolgens de overige delen van het terrein onderzocht. Hierbij werd meer afgegraven dan oorspronkelijk voorzien. De beslissing hiervoor moest op het terrein zelf worden genomen, daar de sporen zich duidelijk verder uitstrekten dan verwacht. Toch kon de overige 0,4ha ook binnen de termijn van anderhalve maand worden onderzocht.

Zoals bij elke opgraving was ook deze onderhevig aan externe factoren, zoals onder andere het Belgische weer. Gedurende deze campagne kon enkele dagen niet opgegraven worden omwille van zware regendagen en vriesweer met sneeuw. Al bij al bleef het gelukkig nog beperkt.

In het begin van het project was er ook een klein probleem met vandalisme. Gedurende twee weken werd het terrein s' avonds verschillende malen bezocht door quads en motors, gelukkig zonder al te veel schade aan te brengen. Eenmaal was er ook duidelijk ingebroken in de werfkeet, doch was er niets gestolen.

Figuur 3: Het projectgebied met de oorspronkelijk weerhouden zone en de uiteindelijk opgegraven zone

Een groter probleem dat zich stelde was de hoge grondwatertafel op het terrein. Deze bemoeilijkte vooral het onderzoek naar de diepere sporen, zoals de waterputten. Deze werden eerst manueel tot op een diepte van ongeveer 1m uitgegraven en vervolgens met de kraan verder gecoupeerd. Door de hoge grondwatertafel stortten de profielen echter vrij snel in, waardoor de putten vaak niet volledig ingetekend konden worden. Ook het nemen van stalen uit bepaalde opvullingslagen werd daardoor onmogelijk.

Voor het terreinwerk zelf werd begonnen met het afgraven van de ploeglaag tot op het archeologische niveau. Vervolgens werd het nieuw vrijgelegde vlak opgeschaafd met de schop om de sporen duidelijker leesbaar te maken. Alles werd geregistreerd op foto en ingetekend op een grondplan, verankerd aan een raster met piketten, met schaal 1:50. Van alle sporen en sleufwanden werd een hoogtemeting genomen, welke ook op het grondplan werden genoteerd. Deze metingen gebeurden ten opzichte van een vast punt waarvan de TAVW-waarde was gekend.

Hierna kon gestart worden met het couperen van de sporen. Allereerst werden de sporen elk afzonderlijk met spoomummer en noordpijl erbij gefotografeerd. Nadien werd ook de coupe gefotografeerd en ingetekend op schaal 1:20. Grotere sporen werden gecoupeerd volgens twee kruisende assen. Bij grachten en waterputten werden waar mogelijk stalen genomen voor verder natuurwetenschappelijk onderzoek. Ten slotte werden ook alle tweede helften uitgehaald met het truweel of voor de grotere helften met de schop. Het materiaal dat uit de sporen werd verzameld, werd zorgvuldig bewaard in een zakje met daarop de code van de opgraving en het spoomnummer. Om het digitaliseren van de grondplannen gemakkelijker te maken werden de sleufwanden en verschillende piketten door een landmeter ingemeten.

Na het terreinwerk kon onmiddellijk met de verwerking worden gestart. Reeds tijdens het terreinwerk was wel met een deel van de verwerking begonnen. De foto's werden 's avonds na het terreinwerk genummerd en een groot deel van de scherven werd al gewassen. Gedurende de verwerking werden het grondplan en de coupetekeningen gedigitaliseerd in Adobe Illustrator CS2. Al het vondstmateriaal werd gewassen, gepuzzeld, geplakt en geteld. Enkel de relevante scherven werden getekend en gefotografeerd. Wat betreft de datering van het materiaal werd Koen De Groote (VIOE) voor het middeleeuws materiaal aangesproken en Wim De Clercq (Universiteit Gent) voor het Romeinse materiaal. Er werd ook een database aangemaakt met de vondsten, sporen en stalen.

V. Resultaten

V.1. INLEIDING

De resultaten zullen in dit rapport een onderverdeling kennen op basis van de twee perioden, middeleeuws en Romeins, waarvan tijdens het onderzoek sporen werden aangetroffen.

Het archeologische niveau bevond zich tussen de 30cm en 60cm onder de ploeglaag. De moederbodem had over het algemeen een beige tot gele kleur. Plaatselijk had ze soms een donkerbruine kleur. Dit ten gevolge van het voormalige microreliëf met depressies die na verloop van tijd opgevuld raakten. Op de grens tussen de beige en bruine zones bevonden zich vaak vele ijzerconcreties, welke deze stelling bevestigen.

De archeologische sporen, eerder grijs of donkerbruin van kleur, tekenden zich duidelijk af ten opzichte van de gele moederbodem. Deze waren echter veel moeilijker zichtbaar op de bruine ondergrond.

V.2. ROMEINSE PERIODE

Opvallend voor de Romeinse periode is dat sporen zich allemaal in het zuidoostelijk en oostelijk deel van het terrein bevinden met uitzondering van 2 parallelle grachten die centraal over het terrein heen lopen. Ze lijken zich ruimtelijk van de middeleeuwse sporen af te scheiden, met slechts op het centrale deel van het terrein enkele oversnijdingen.

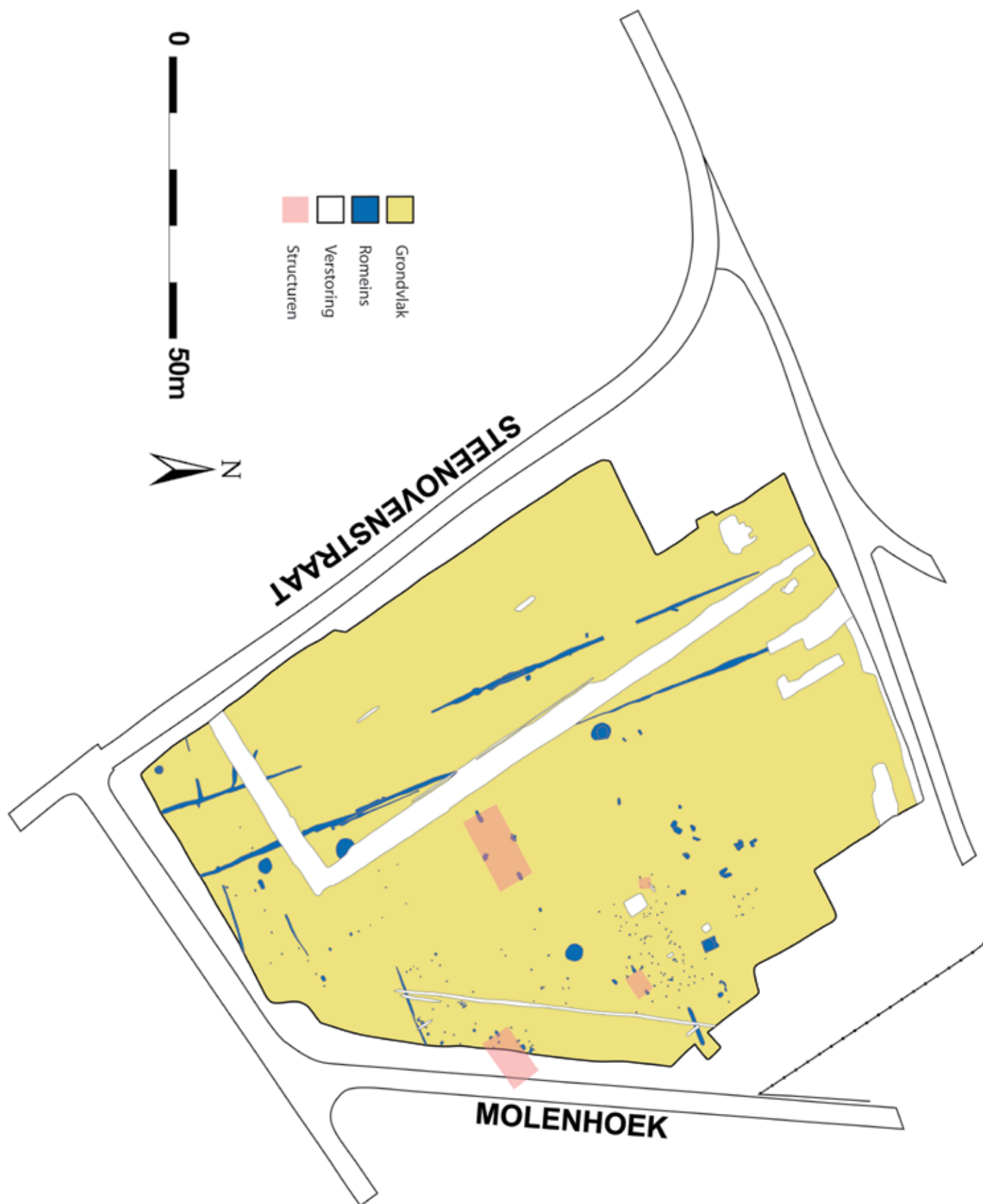
V.2.1. Grachten

Centraal in het vlak lopen twee parallelle grachten met een noordwest-zuidoost oriëntering. De grachten met spoornummers 55, 134, 166, 212, 213, 254, 290, 357 en 360 kennen geen doorlopend verloop en worden regelmatig onderbroken, dit als gevolg van de sterk variërende diepte van de grachten en enkele verstoringen op het terrein. Deze onderbrekingen waren er dus nog niet wanneer de grachten nog in gebruik waren. Slechts op één plaats aan de westelijke gracht lijkt de opening wel opzettelijk te zijn. Deze opening herhaalt zich niet op de oostelijke gracht. Mogelijk bevindt zich meer zuidelijk op deze oostelijke gracht een tweede opening, deze kan echter niet geobserveerd worden door een grote recente verstoring in het vlak.

De dieptes van de grachten variëren tussen 12cm en 38cm. De westelijk gelegen gracht (290) had een merkwaardige opvulling. Centraal bovenaan in de gracht bestaat de vulling uit een humeus pakket. De gracht moet op een gegeven moment na een periode van geleidelijke opvulling nog een tijd open hebben gelegen, waardoor deze opgevuld is geraakt met dit humeus materiaal.

Bij het grachtdeel 166 loopt parallel nog een tweede kleiner grachtje met spoornummer 168. In dit kleine grachtje werd een bladvormige pijlpunt uit het neolithicum gevonden. Helemaal in het zuiden van de oostelijke gracht met spoornummer 212, bevond zich een kleine en zeer ondiepe kuil met houtskoolresten (spoornummer 211). Ze was slechts 2cm diep. Net onder deze kuil konden in de gracht fragmenten aangetroffen worden van een zwaar verbrande wrijfschaal. Mogelijk is deze kuil een zeer ondiep bewaard brandrestengraf, alhoewel deze dan wel een eind van de overige 4 brandrestengraven verwijderd ligt. Deze vier worden verder in het rapport toegelicht.

De twee parallelle grachten kunnen mogelijk als een wegtracé geïnterpreteerd worden. Ze hebben een onderlinge afstand van 12,5m, wat nogal breed lijkt voor een weg. Toch is deze interpretatie

Figuur 4: Algemeen grondplan met Romeinse sporen

Figuur 5: Doorsnede van spoor 254

Figuur 6: Doorsnede van spoor 290

Figuur 7: Doorsnede van spoor 290

Figuur 8: Doorsnede van sporen 211 en 212 met zwaar verbrande wrijfschaal

aannemelijk omdat geen enkel van de aangetroffen Romeinse sporen, met uitzondering van één brandrestengraf, zich tussen de grachten in bevindt. Het vermoedelijke wegtracé loopt zo haaks op de stroomrichting van de Oude Kale.

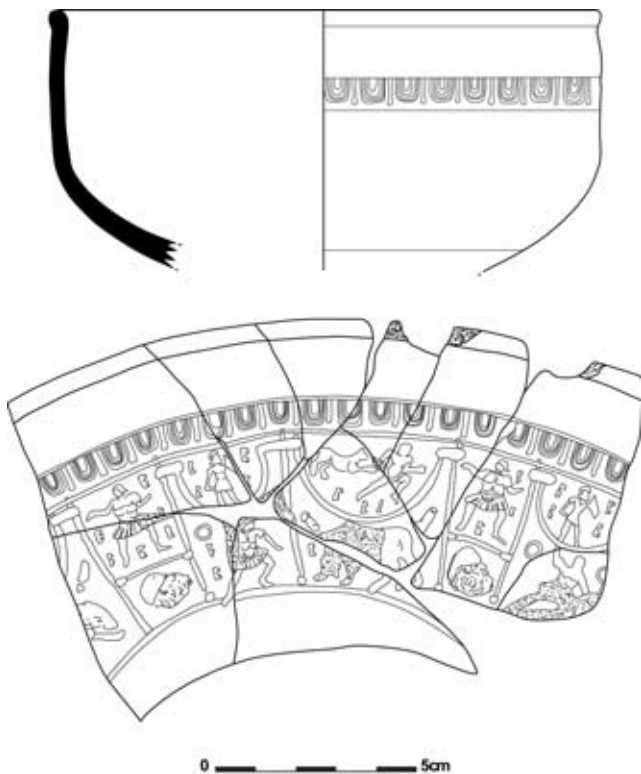
De grachten lijken ook door te lopen op het voorgaande opgravingsvlak aan de Steenovenstraat, alhoewel de oriëntatie een lichte afwijking vertoont. Deze grachten lokaliseren zich in zone 6 en hebben de spoornummers 24 en 27 meegekregen (DE LOGI & SCHYNKEL 2008). Deze konden toen op het terrein niet als Romeins gedateerd worden omdat geen scherven in de grachten werden aangetroffen.

De westelijke gracht kende vermoedelijk een moedwillige onderbreking. Aan de zuidelijke kant van de onderbreking werd op het uiteinde van de gracht een kom aangetroffen in versierde terra sigillata van het type Dragendorf 37. Van de hemisferische kom was nog iets meer dan de helft bewaard, met 8 randscherven en 5 wand/bodemscherven. Het betreft een typisch centraal-Gallisch product uit de regio Lezoux, waarschijnlijk uit Les-Martres-de Veyre (ROGERS 1999). De kom heeft een licht naar buiten omgeslagen rand met daaronder een zone zonder versiering die wordt afgesloten door de 'ovolo'. Het betreft een eierlijst met omlopende banden met op vaste tussenafstand een uitlopende 'aar/tong'. Hieronder begint de gedecoreerde zone van metopen en panelen. Daaronder krijgt men ten slotte het einde van de wand en de aanzet naar de onversierde bodem.

De versiering is onder te verdelen in mogelijk vier terugkerende panelen die telkens bestaan uit zes metopen. Niet elke metope die zich binnen het paneel herhaalt is echter volledig hetzelfde. Bovenaan vinden we van links naar rechts: een mannelijk persoon wijzend naar links getooid met kuras. Daarnaast een gladiator met typisch helm en schild en daarnaast een dier (mogelijk een tijger of leeuw) die een man aanvalt. Onderaan vind je van links naar rechts een masker van een oudere man

Figuur 9: Terra Sigillata, Dragendorf 37 afkomstig uit spoor 290

Figuur 10: Terra Sigillata, Dragendorf 37 afkomstig uit spoor 290

met daarnaast een man getooid in militair uniform wijzend naar de gladiator boven hem. Daarnaast staat er dan ten slotte een dierlijk figuur. Een stempel werd op de kom niet teruggevonden.

Op basis van het baksel en decoratie kon een datering gegeven worden. De combinatie van beide is namelijk kenmerkend voor de pottenbakker Albvcivs, welke mag geplaatst worden tussen 145 en 170 n.Chr. (OSWALD 1931; OSWALD 1936; ROGERS 1999). Andere producten van deze pottenbakker zijn op verschillende plaatsen in Gallië en Brittannië aangetroffen.

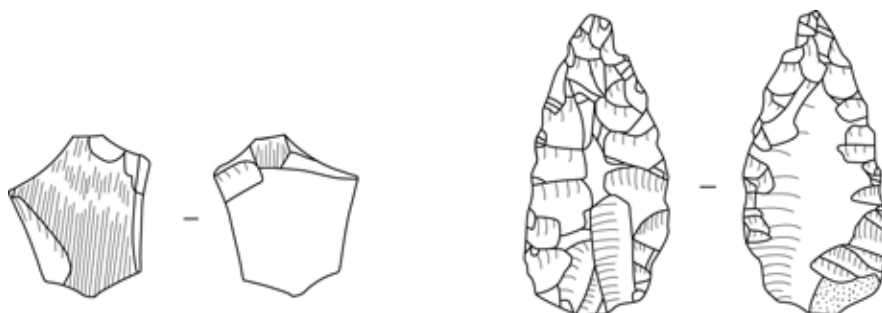
Het wegtracé springt onmiddellijk in het oog, maar op het terrein liggen ook nog enkele kleinere grachtjes en/of greppeltjes, die meer dan waarschijnlijk als afsluiting dienden van een erf. Deze erven konden bij dit onderzoek echter niet goed worden herkend omdat ze vaak net aan de rand van het projectgebied waren gelegen. Bovendien stelt zich ook hier het probleem van de zeer ondiepe grachten, waardoor ze op vele plaatsen helemaal niet meer waren bewaard. Helemaal in het zuiden van het terrein lopen een drietal stukjes gracht, met spoornummers 201, 361 en 365, die we, afgaande op hun oriëntatie, wel degelijk met elkaar kunnen verbinden. Ze staan haaks op het wegtracé ingeplant en meer dan waarschijnlijk werd de loop ervan tussen het wegtracé onderbroken. Ze hebben een maximale diepte van 6cm.

Zes meter verder naar het noorden kan op de westelijke gracht een tweede affakking gezien worden. Deze gracht heeft het spoornummer 359 gekregen. Op de kruising van beide grachten werd een miniem fragment van een gepolijste bijl gevonden. De vondst van neolithische bijlen of fragmenten ervan in Romeinse kuilen of grachten komt wel regelmatig voor. Voorbeelden hiervan zijn gekend op de site van Kluzendok en de site van Wielsbeke (PERDAEN *et al.* 2006).

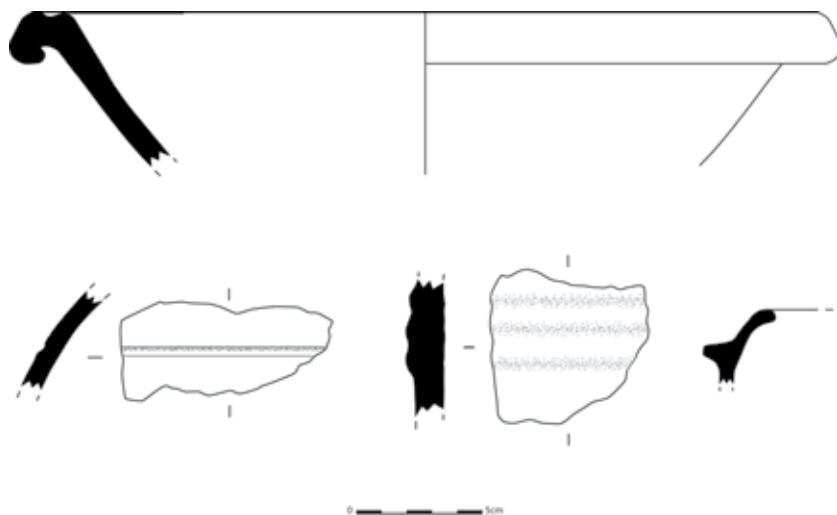
Enkele meters ten noorden van gracht 201 bevindt zich een greppeltje, omringd door enkele kleinere paalspoortjes. Het betreft de gracht met spoornummer 194 en de paalsporen 184, 185, 186, 187, 188, 190, 193, 195, 196, 197, 198, 200, 204, 370 en 372. Voor deze cluster kan niet meteen een verklaring worden gegeven. Een mogelijke hypothese zou zijn deze als een soort hekwerk ter afsluiting van een erf te beschouwen. De sporen liggen min of meer op een regelmatige afstand van elkaar op een lijn met een noordwest-zuidoost oriëntatie, welke ter hoogte van spoornummer 193, 195 en 196 een rechte hoek maakt naar het zuidwesten toe. Ze hebben allemaal een homogene grijze vulling en zijn gemiddeld tussen 15cm en 25cm diep. Enkel de sporen 188 en 190 zijn iets zwaarder en groter dan de andere en liggen ook iets verder uit elkaar gelegen. Daarom lijkt het aannemelijk deze als toegang tot het erf te zien. Tussen 370 en 372 ligt een groter paalspoor dat licht afwijkt van de lijn. Deze houdt waarschijnlijk geen verband met het hekwerk.

In het zuidoostelijke deel van het terrein ligt een grachtje dat ook voorzichtig als erfafsluiting mag worden bestempeld. Het betreft de gracht met nummer 493, opnieuw een smal en zeer ondiep greppeltje met een noordoost-zuidwest oriëntatie. Mogelijk vormt dit de afsluiting van het erf waartoe het kruisvormige gebouw, deels buiten het opgravingsvlak gelegen, behoort.

Figuur 11: Neolithische voorwerpen uit de Romeinse grachten: een fragment van een gepolijste bijl en een bladvormige pijlpunt

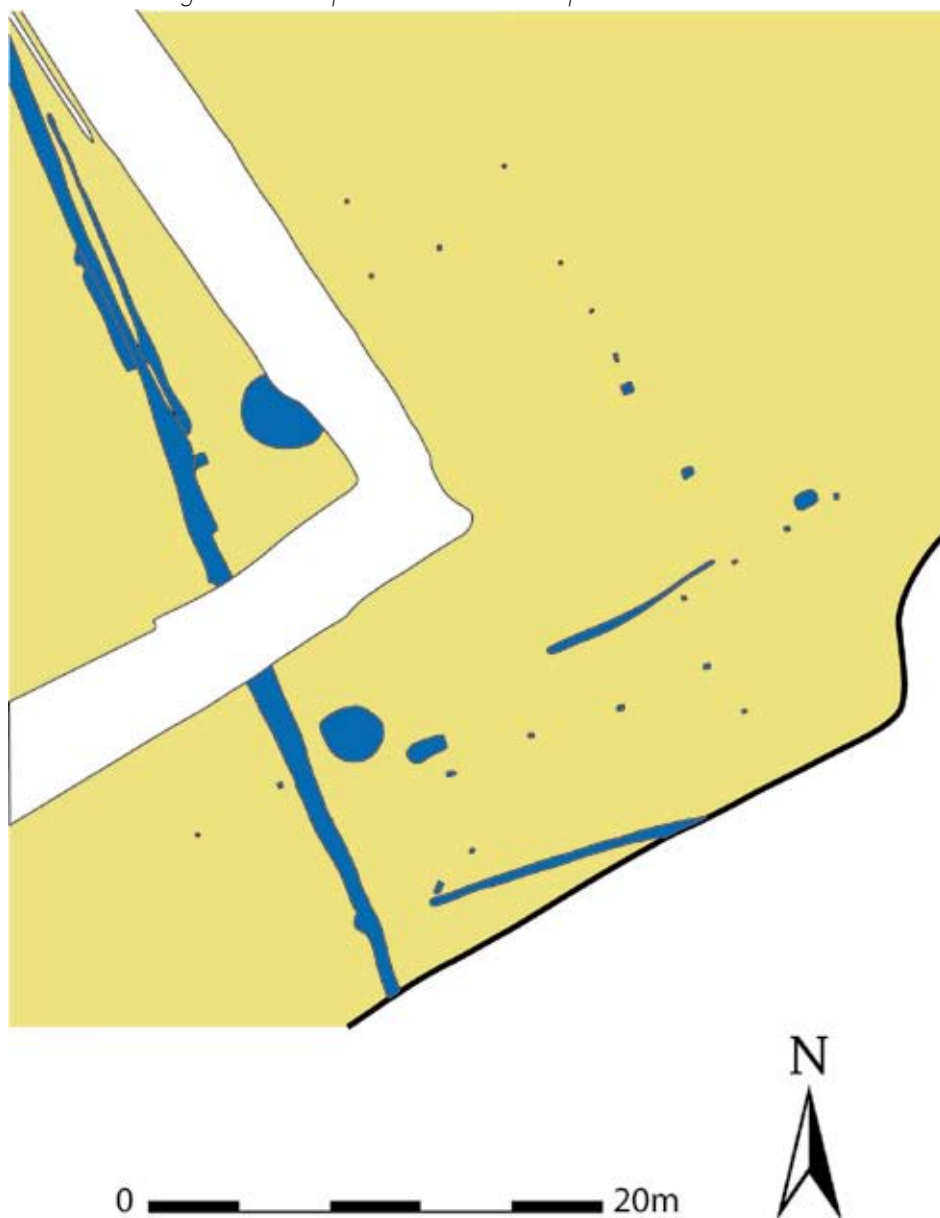

0 ————— 5cm

Figuur 12: Selectie van het overige materiaal uit het Romeins wegtracé

Figuur 13: Detailplan van het vermoedelijke Romeinse hekwerk

Ten slotte werd op het oostelijke deel van het terrein een stuk gracht aangesneden die heel erg afwijkt van alle andere grachten, zowel van vorm als van vulling. Deze heeft het spoornummer 587 gekregen. Hij is slechts 7m lang en heeft een sterk heterogene vulling bestaande uit donkergrijs zand, vermengd met moederbodem. De vulling vertoont geen gelaagdheid, wat erop wijst dat de gracht in één keer gedempt is geweest. De maximale diepte van de gracht bedraagt 86cm. Slechts één rood en één grijs wandfragment konden erin teruggevonden worden, waardoor hij in de Romeinse periode kan geplaatst worden. Een meer nauwkeurige datering is niet mogelijk.

V.2.2. Gebouwplattegronden

Er kon voor de Romeinse periode slechts één volledige plattegrond van een hoofdgebouw herkend worden. Het betreft een plattegrond met dragende palen in kruisvormig verband met twee zware wandpalen op de lange zijden en één zware nokstaander op beide korte zijden. De afmetingen van het gebouw bedragen 12m op 6m en het kent een zuidwest-noordoost oriëntering. Dit type gebouw komt frequent voor in deze streek. Voorbeelden zijn onder andere gekend op de site van Flanders Expo te Sint-Denijs-Westrem (HOORNE *et al.* 2008).

Het gebouw bestaat uit de paalsporen 159/160, 161, 164 en 311. Ten noorden van paalspoor 311 ligt nog een kleiner paalspoortje (367). Mogelijk maakt ook dit deel uit van de plattegrond als kleiner wandpaaltje. De andere kleinere wandpaaltjes zijn in dit geval niet meer bewaard gebleven. Alle paalsporen hebben een vrij homogene donkergrijze vulling en zijn van een redelijke grootte. De dieptes variëren tussen 60cm en 80cm. Het gebouw staat haaks ingeplant ten opzichte van het wegtracé.

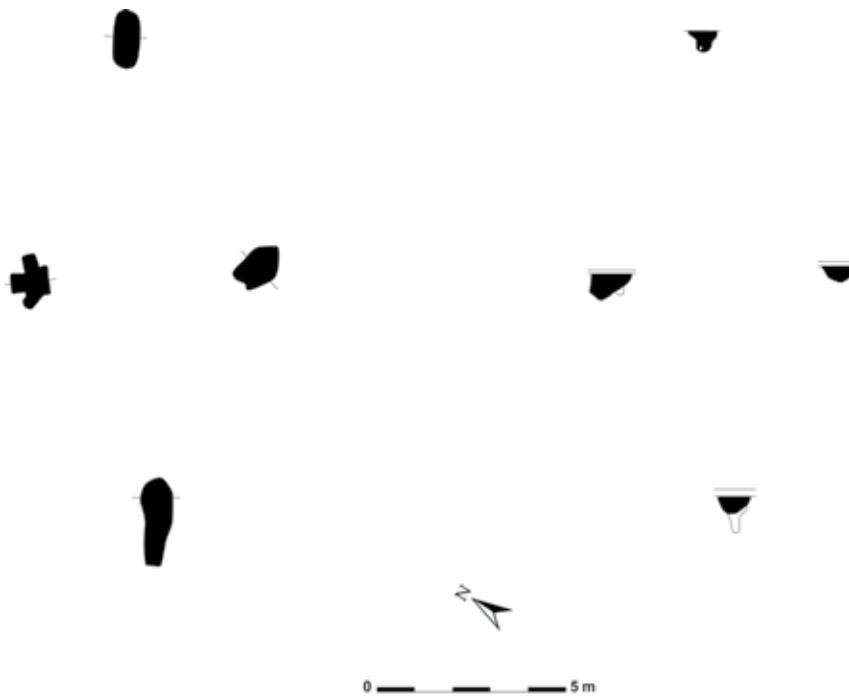
Figuur 14: Doorsnede van spoor 188

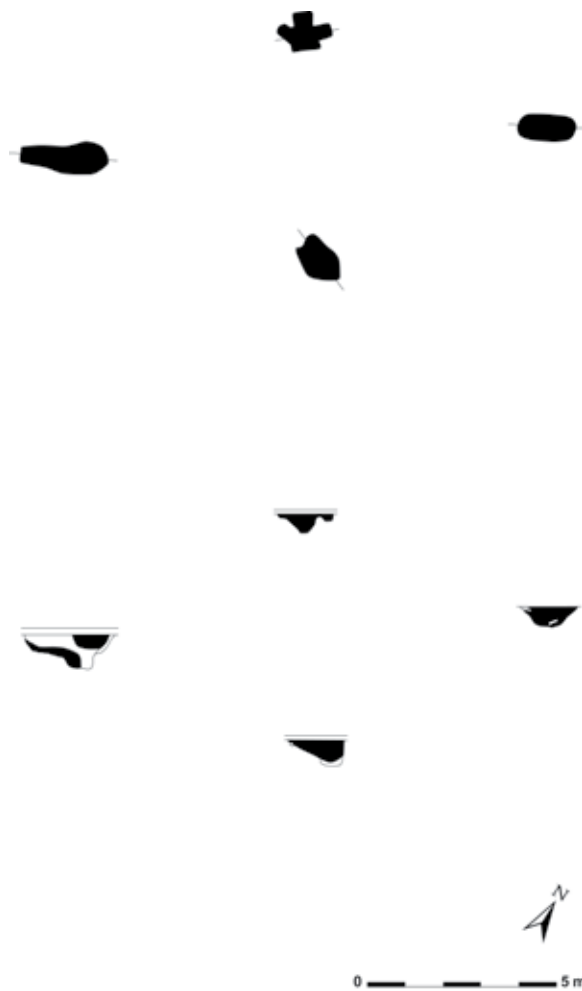
Figuur 15: Doorsnede van spoor 190

Figuur 16: Doorsnede van spoor 587, met de afwijkende vulling

Figuur 17 en 18: Grondplan van het Romeinse gebouw met de dragende elementen in kruisvorm met doorsneden van de sporen

Op de bodem van de nokstaander 311 werd $\frac{3}{4}$ van een maalsteen aangetroffen. Dergelijke vondsten op de bodem van wandpalen of nokstaanders worden in Romeinse gebouwen wel vaker gevonden. Het gaat daarbij om maalstenen, wetstenen of volledige potten. Dit kan te maken hebben met een offer bij de bouw of het verlaten van het huis.

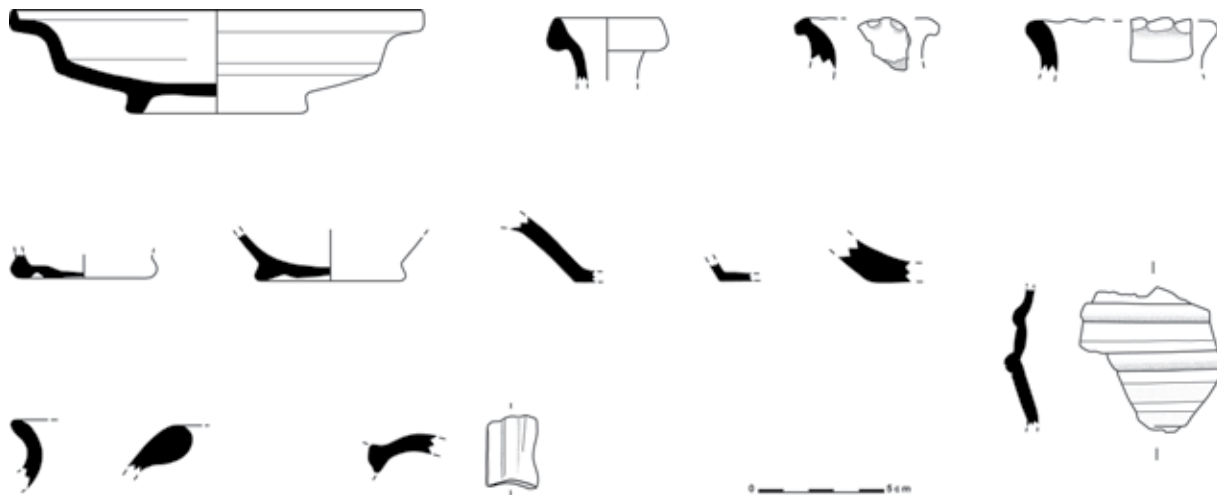
Het materiaal uit de sporen wijst erop dat het gebouw in een ruim tijds kader kan ingepast worden, vanaf de vroege 1ste eeuw tot de 1ste helft van de 2de eeuw n.Chr. Onder de vroeg gedateerde scherven bevindt zich een randfragment van een bord met geknikte wand in terra nigra van het type Deru A49. Deze kent een datering tussen 40 en 150 n.Chr. (DERU 1996). Ook een wandscherf in terra rubra behoort tot de oudere materialen. Deze komt vooral voor in de 1ste helft van de 1ste eeuw n.Chr. en verdwijnt daarna. De scherven die tot de latere datering leiden zijn onder andere een wandfragment van dunwandige eggshell terra nigra uit de late 1ste tot 3de kwart van de 2de eeuw n.Chr. en een tweede bodemfragment van terra nigra in lowlandstechniek. Daarnaast werd ook $\frac{3}{4}$ van een onversierd terra sigillata bord van het type Curle 15 gevonden, met 2 randscherven en 2 wand/bodemscherven. Dit type is te dateren tussen 60/70 en 150 n.Chr. De rest van het materiaal bestond uit lokaal grijs handgevormd aardewerk waaronder 2 bodemfragmenten, 3 randfragmenten waarvan 2 met ingedrukte versiering en 21 wandfragmenten waarvan 1 met een kamversiering en 1 met een zwarte coating op de buitenkant. Verder ook nog 4 wandfragmenten, 1 bodemfragment en 1 randfragment van oxiderend gebakken aardewerk, 1 randfragment van een dolium, één wandfragment van kruikwaar uit de Scheldevallei, 1 oorfragment van een kruik in zeepwaar, 1 bodem- en 1 wandfragmenten in pompeïaans rood en 2 geribbelde wandfragmenten van gebronsd aardewerk.

In het zuidoosten van het terrein bevindt zich vermoedelijk nog een tweede plattegrond met dragende palen in kruisvorm. Dit kon echter helaas maar voor de helft worden geobserveerd, daar het op de rand van het terrein is gelegen. Een deel is dus verloren gegaan onder de betonnen rijweg. Het gebouw bestaat uit de sporen 471A/B en 476. Opnieuw zijn de sporen van een redelijke omvang. Beide gaan 84cm diep onder het vlak. Ze hebben een vrij homogene donkergrijze kleur met een donkere kern waar de vroegere paal kan gesitueerd worden. Ook in de coupes komen deze duidelijk naar voor. De afmetingen van het volledige gebouw bedragen waarschijnlijk 10m op 5m. Slechts uit één spoor kon een fragment van een dolium aangetroffen worden. Dit fragment laat echter niet toe om het gebouw nauwkeuriger te dateren dan in de Romeinse periode.

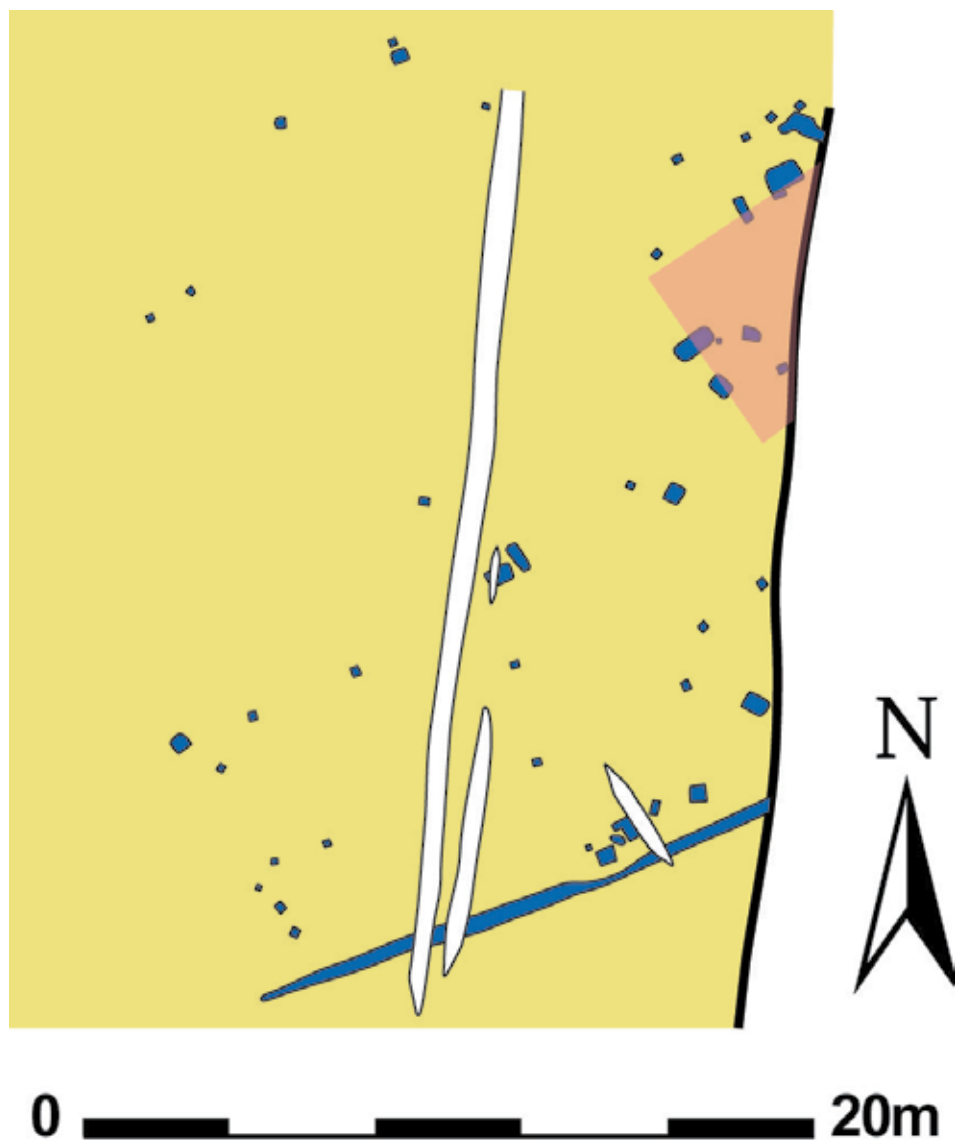

Figuur 20: Selectie van het materiaal uit de paalsporen van het Romeinse gebouw

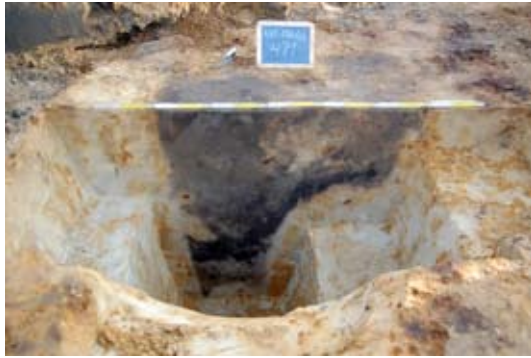
Figuur 19: Maalsteen gevonden op de bodem van spoor 311

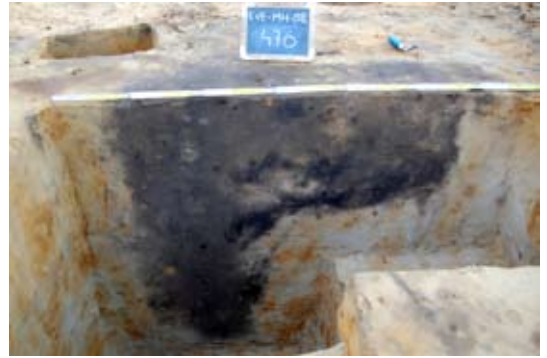
Figuur 21: Selectie van het materiaal uit de paalsporen van het Romeinse gebouw

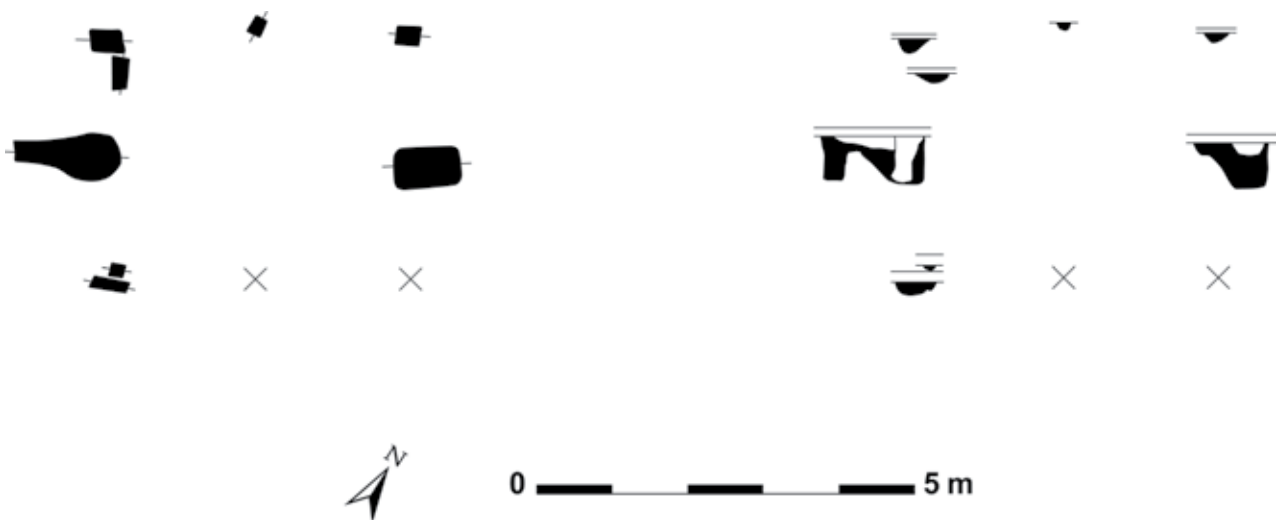
Figuur 22: Detailplan van het tweede Romeinse gebouw met omringende paalsporen

Figuur 23: Doorsnede van spoor 471A

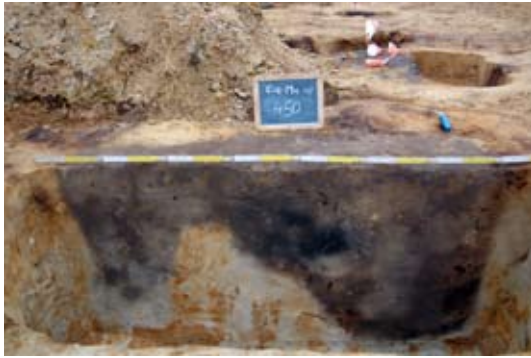
Figuur 24: Doorsnede van spoor 476

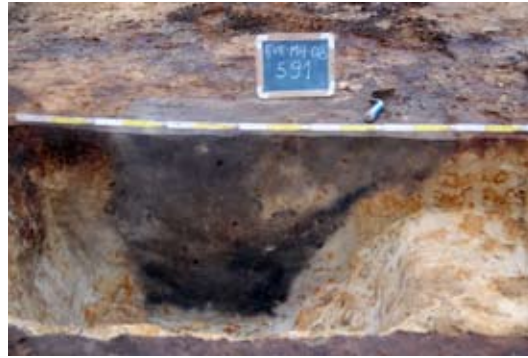
Figuur 25: Grondplan van het Romeinse bijgebouw met doorsneden van de sporen

Rondom de plattegrond liggen nog verschillende kleinere sporen. Deze kunnen niet direct met het gebouw of een ander gebouw in verband gebracht worden en kunnen bijgevolg eerder als verspreide erfpaaltjes worden beschouwd.

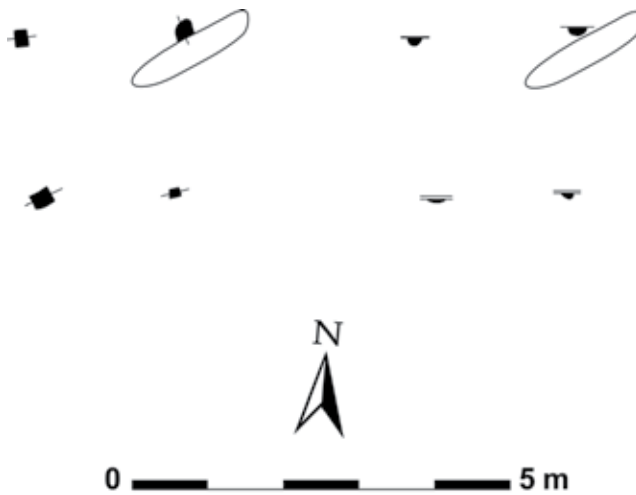
Meer naar het noorden bevindt zich een hele palencluster met talrijke kleinere paalspoortjes. Deze kunnen echter niet tot een gebouwstructuur herleid worden. De sporen die tot deze cluster behoren zijn 424 t.e.m. 453, 506 t.e.m. 509, 511 t.e.m. 519, 521 t.e.m. 525, 573 t.e.m. 579, 581 t.e.m. 586, 588 t.e.m. 591, 596, 597, 600, 601, 602, 604, 605, 608, 609 en 611. Ze hebben allen een homogene donkergrijze kleur en de dieptes variëren tussen 20cm en 40cm. Aan de rand van de cluster kunnen twee grotere palen, mogelijk nokstaanders, geobserveerd worden. Vermoedelijk vormen deze twee samen met enkele kleinere spoortjes er rond wel een soort bijgebouw. Al lijken de nokstaanders wel heel zwaar te zijn voor zo 'n klein gebouwtje. Het is dan ook niet uitgesloten dat ze tot een andere structuur kunnen behoren die niet kan gedistilleerd worden uit de cluster. Het bijgebouwtje zou dan bestaan uit de spoornummers 446, 447, 448, 450, 452, 453, 590 en 591. Het is opgebouwd uit drie kleinere wandpaaltjes aan de lange zijden en een zware nokstaander aan beide korte zijden. De afmetingen bedragen 5m op 3,5m en de structuur kent een zuidwest-noordoost oriëntering. Op de zuidoostelijke zijden ontbreken twee van de kleinere wandpaaltjes. De nokpalen 450 en 591 hebben een homogene donkergrijze kleur en gaan tot 60cm onder het vlak. Spoor 450 lijkt zelfs uit twee palen te bestaan.

Figuur 26: Doorsnede van spoor 450

Figuur 27: Doorsnede van spoor 591

Figuur 28: Grondplan van het Romeinse spiekertje met doorsneden van de sporen

lets meer naar het noordwesten bevindt zich ook nog een vierpalig spiekertje van 2m op 2m. Het bestaat uit de sporen 502, 503, 504 en 505. Ze hebben een homogene donkergrijze vulling en gaan gemiddeld slechts 10cm diep.

lets ten noorden van de cluster ligt nog een tweede veel kleinere cluster van en tiental paalspoortjes. Deze behoren mogelijks tot een structuur die echter nu niet meer kan waargenomen worden. Een tweede mogelijkheid is dat het hier losse erfpaaltjes betreft.

V.2.3. Waterputten

In totaal werden 7 waterputten op het terrein aangetroffen, waarvan zes van Romeinse oorsprong bleken te zijn. Het betreft deze met spoornummers 118, 136, 224, 364, 527 en 568. Bij vijf ervan konden op de bodem van de put nog enkele restanten gevonden worden van de houten beschoeiing. De waterputten werden eerst manueel tot 0,5m of 1m verdiept, ten einde er voldoende materiaal uit te kunnen recupereren. Nadien werden ze verder met de kraan gecoupeerd. Het machinale onderzoek verliep echter maar zeer moeizaam, omwille van de hoge grondwatertafel. Daardoor stortten de profielen zeer snel in en konden de tekeningen niet altijd worden afgewerkt.

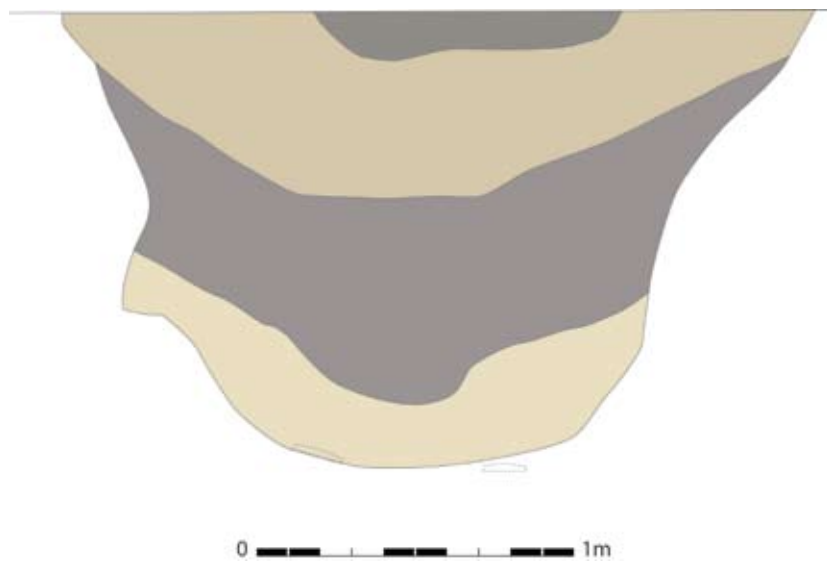

Waterput 118

Deze waterput situeert zich helemaal in het zuiden van het terrein en wordt deels oversneden door een middeleeuwse gracht. Hij kent een ronde vorm met een diameter van 2,5m. In het vlak was de lichtgekleurde aanlegkuil duidelijk te onderscheiden van de donkergrijze kern, de eigenlijke waterput. Ook in het profiel was dit onderscheid goed zichtbaar. De put werd eerst manueel tot op 1m verdiept, waarna machinaal werd verder gewerkt. De bodem van de put bevindt zich op 1,4m diep onder het werkvlak. Omwille van de geringe diepte van de put kon hier het profiel met trechtervorm wel volledig worden ingetekend. Dit was echter de enige waterput waar de houten beschoeiing niet meer was bewaard. Waarschijnlijk is ook dit een gevolg van de geringe diepte, waardoor het hout onderhevig is geweest aan een fluctuerende grondwatertafel en daardoor niet meer overgebleven is. Op de bodem werd echter wel een groot deel van kruikwaar uit Bavay aangetroffen bestaande uit 1 bodemfragment en 7 wandfragmenten. Daarnaast bevonden zich in de put ook 19 fragmenten van lokaal grijs handgemaakt aardewerk waaronder 1 bodemfragment, 1 geglad randfragment en 7 wandfragmenten waarvan 1 geglad. Verder ook nog 22 wandscherven en 1 bodemscherf van een bruinkleurig type aardewerk met een rode coating aan de binnenkant, 1 randfragment van technisch aardewerk, 1 oorfragmenten van een oxiderend gebakken kruik, één randscherf van een dolium en 2 wandscherven van dunwandig terra nigra-achtig aardewerk. Geen enkele van deze scherven laat een nauwkeurige datering toe.

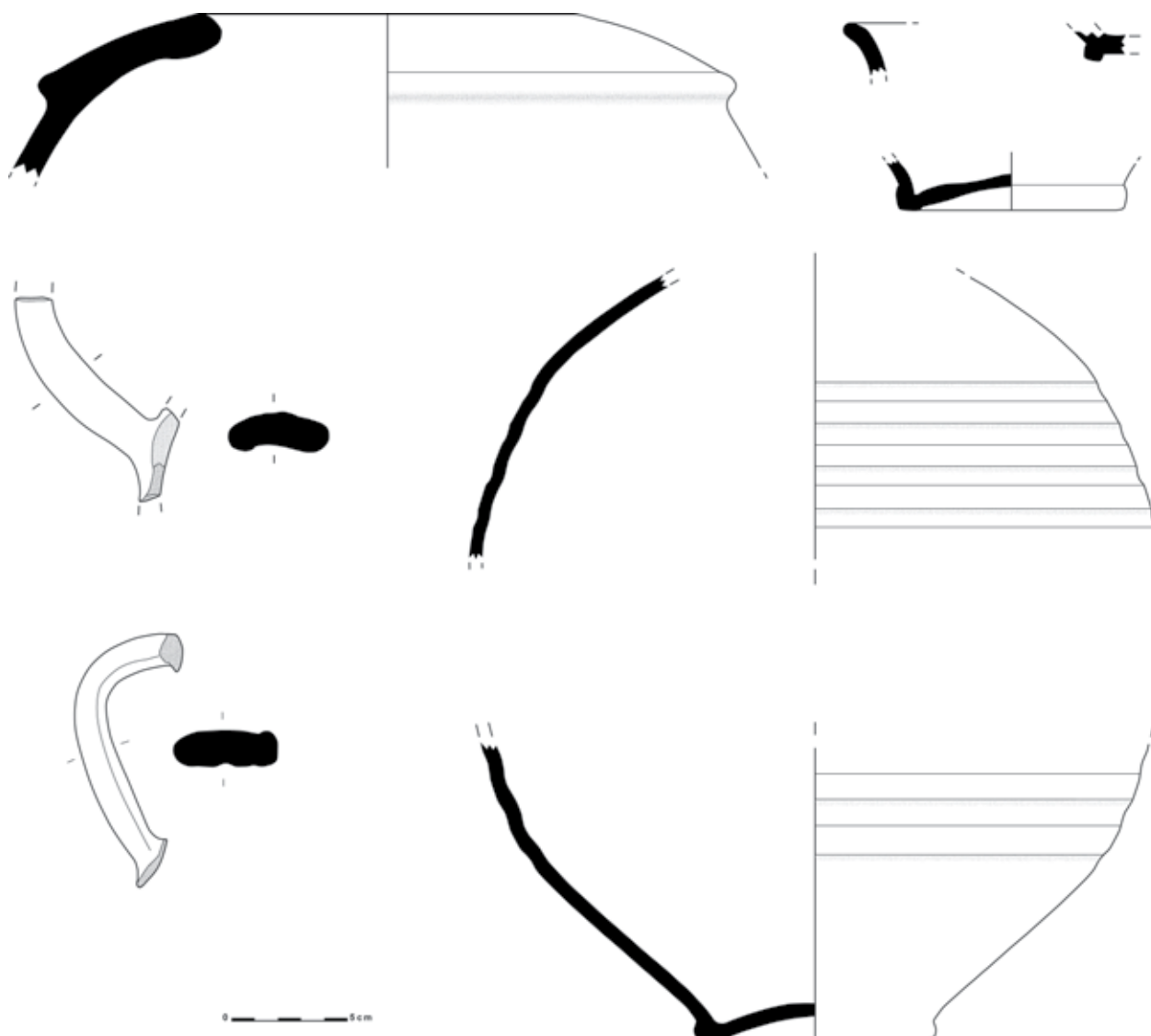
Figuur 29: Waterput 118

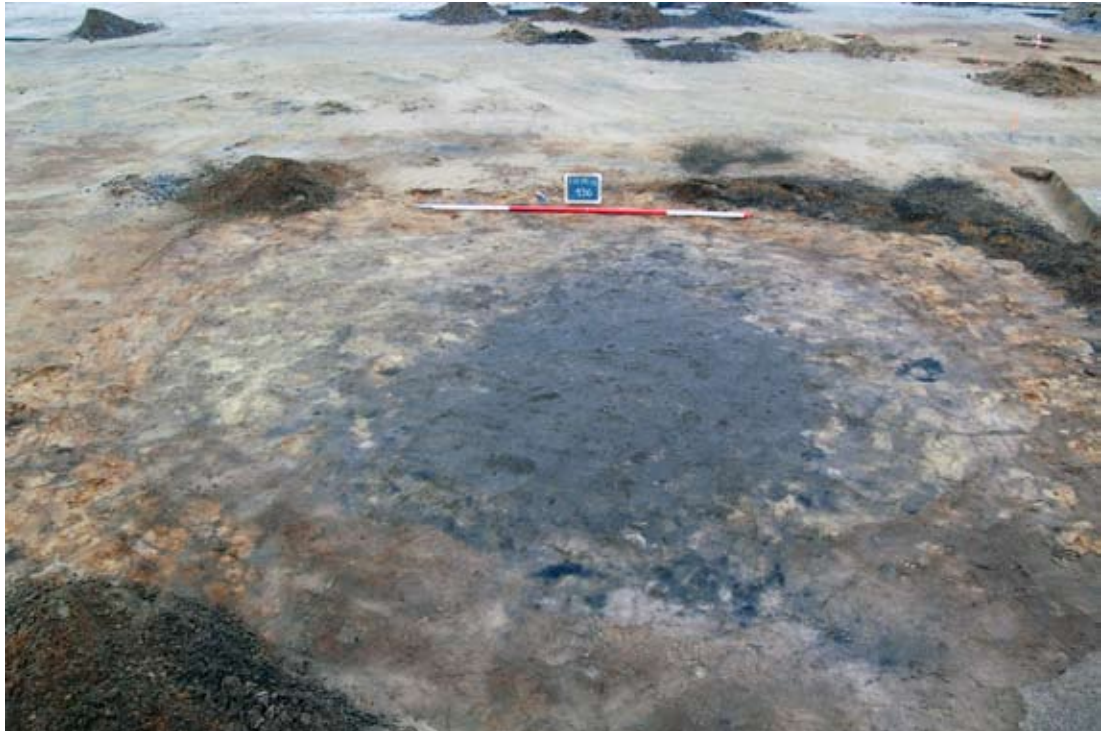

Figuur 30: Profieltekening van spoor 118

Figuur 31: Selectie van het materiaal uit waterput 118

Figuur 32: Velopname van spoor 136

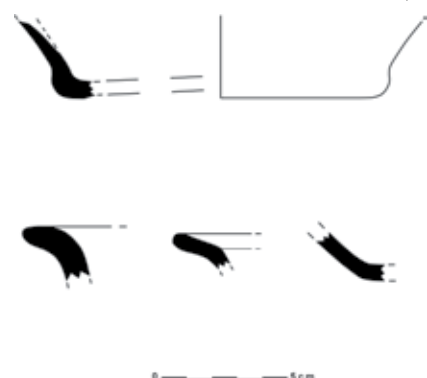
Waterput 136

Deze waterput situeert zich min of meer centraal in het terrein, net naast de oostelijke gracht van het wegtracé. Hij is licht ovaal van vorm en heeft een maximale diameter van 3,5m. Op het terrein was een duidelijke donkergrijze kern zichtbaar met daar rond een lichter gekleurde aanlegkuil. Ook in het profiel was het onderscheid tussen de aanlegtrechter en de eigenlijke waterput duidelijk zichtbaar. De put werd manueel 0,5m verdiept, waarna verder werd gewerkt met de kraan. De bodem van de put bevond zich op 2,2m en het grondwater kwam reeds naar boven vanaf een diepte van 1,3m. De put heeft een trechtervormig profiel. De resterende houten bekisting was zichtbaar vanaf een diepte van 1,8m. Het hout was echter niet meer in goede staat, maar het was wel duidelijk dat er een vierkante beschoeiing was geweest met op alle hoeken zwaardere hoekpalen met daartussen verticaal geplaatste planken. De afmetingen van de bekisting zijn 1m op 1m. Er werden 1 randscherf en 12 wandscherven gevonden van lokaal handgevormd grijs aardewerk, waarvan 1 geglad en 1 met kamversiering. Daarnaast ook nog 5 wandscherven van oxiderend gebakken aardewerk en een randscherf van een bord in pompeïaans rood van het type Blicqy 1. Dit kan gedateerd worden in de late 1e eeuw tot de 1ste helft van de 2de eeuw n.Chr., wat ook de waterput in deze periode plaatst. Het is niet meteen duidelijk met welk gebouw deze waterput in verband kan worden gebracht.

Figuur 33: Restant van de vierkante houten beschoeiing op de bodem van waterput 136

Figuur 34: Selectie van het materiaal uit waterput 136

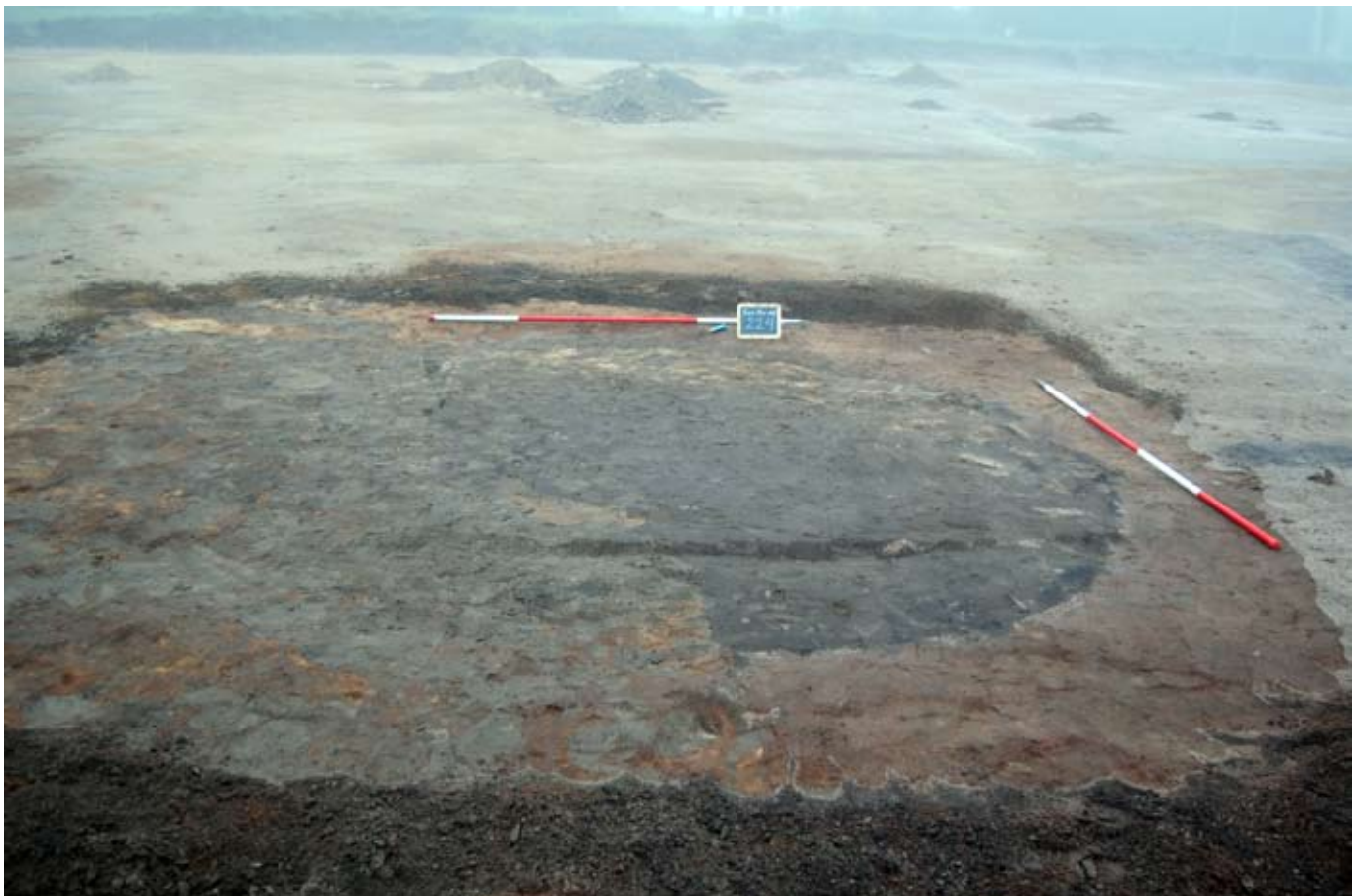

Waterput 224

Deze waterput bevindt zich enkele meters ten noorden van waterput 118. Hij wordt voor de helft oversneden door de brede recente verstoring die min of meer centraal over het terrein heen loopt. Hij is rond van vorm en heeft een diameter van 3,5m. Opnieuw was er een donkergrijze kern waarneembaar in het vlak. De put werd manueel verdiept tot op 0,5m en dan verder machinaal gecoupeerd. Ook hier werd het onderzoek bemoeilijkt door het grondwater vanaf een diepte van 1,3m. De bodem van de put bevindt zich op 2,4m diepte en heeft een trechtervormig profiel. Het hout van de bekisting was zichtbaar vanaf 1,9m. Deze waterput kende eenzelfde type beschoeiing als waterput 136, met name 4 verticale balken op de hoeken, met daartussen verticaal geplaatste planken. De afmeting ervan bedraagt 0,8m op 0,8m. Het materiaal in de put geeft ons een datering in het midden van de 1e eeuw tot de volle 2de eeuw n.Chr. Het gaat om een wandfragment van een versierde terra sigillata met driebladige versiering en is duidelijk een zuid-Gallisch baksel, met witte kalk in de verschraling. Verder waren er ook 8 randfragmenten van een kruik uit de Scheldevallei, 11 wandfragmenten van Noord-Franse import, zogenaamde Arras-waar, 15 rode wandfragmenten van kruikwaar, 2 wand- en 2 randfragmenten van dolia, 6 wand- en 2 bodemfragmenten van bruin/beige aardewerk, 41 wandfragmenten van een beigeleurige soort aardewerk en 3 wandfragmenten in terra nigra. Tenslotte ook nog 2 wandfragmenten, twee randfragmenten en 1 bodemfragment van lokaal handgemaakt grijs aardewerk.

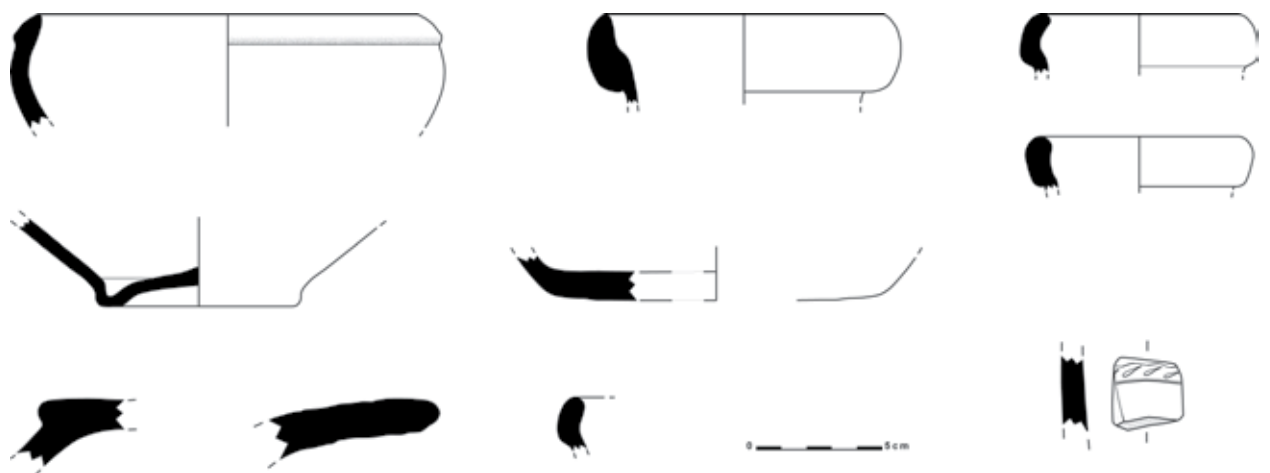
Vermoedelijk is dit de waterput die de kruisvormige gebouwstructuur destijds van water voorzag. Hij ligt duidelijk op een lager gelegen deel van het terrein op 20m van de toenmalige woning. Ook de datering van de waterput valt binnen het tijds kader waarin het gebouw is gedateerd.

Figuur 35: Spoor 224

Figuur 36: Restant van de vierkante houten beschoeiing op de bodem van waterput 224

Figuur 37: Selectie van het materiaal uit waterput 224

Figuur 38: Spoor 364

Waterput 364

Deze waterput ligt helemaal in het uiterste zuidwesten van het terrein, aan de rand van het opgravingsvlak. Het betreft een vrij kleine ronde waterput met een diameter van slechts 1,5m. Ook hier kon weer duidelijk een kern herkend worden in het vlak. Na de put met 1m manueel te hebben verdiept werd verder gecoupeerd met de kraan. Het grondwater begon weer parten te spelen vanaf 1,3m. De waterput had slechts een zeer smalle aanlegtrechter en liep vervolgens bijna kaarsrecht naar beneden. In de vulling konden vele spoelbandjes aangetroffen worden, wat er wijst dat de waterput eerder langzaam uit gebruik is geraakt en niet in een keer werd dichtgegooid. De bodem van de put kon niet precies achterhaald worden maar bevindt zich rond 2m diepte. Helemaal onderaan konden nog de restanten van de houten bekisting gezien worden. Deze bestond uit verticale palen in een cirkel geplaatst met een diameter van 0,8m. Het hout was echter in zeer slechte staat. Slechts twee palen konden nog over een afstand van 15cm gerecupereerd worden voor eventueel verder onderzoek. Het materiaal omvat één randfragment van een dolium en één wandfragment van een wrijfschaal.

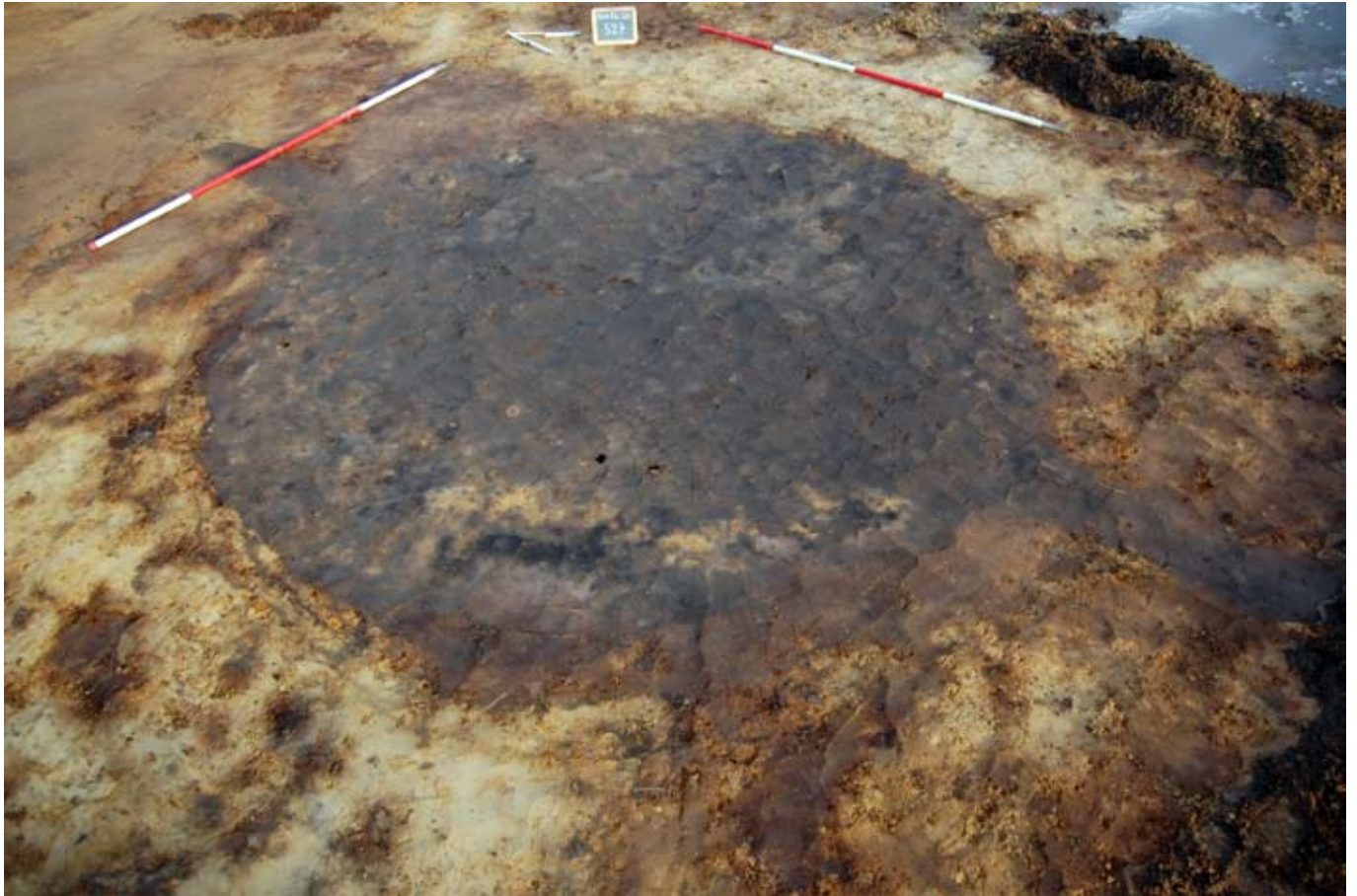
Figuur 39: Restant van de cirkelvormige houten beschoeiing op de bodem van waterput 364

Figuur 40: Deel van de doorsnede van spoor 364

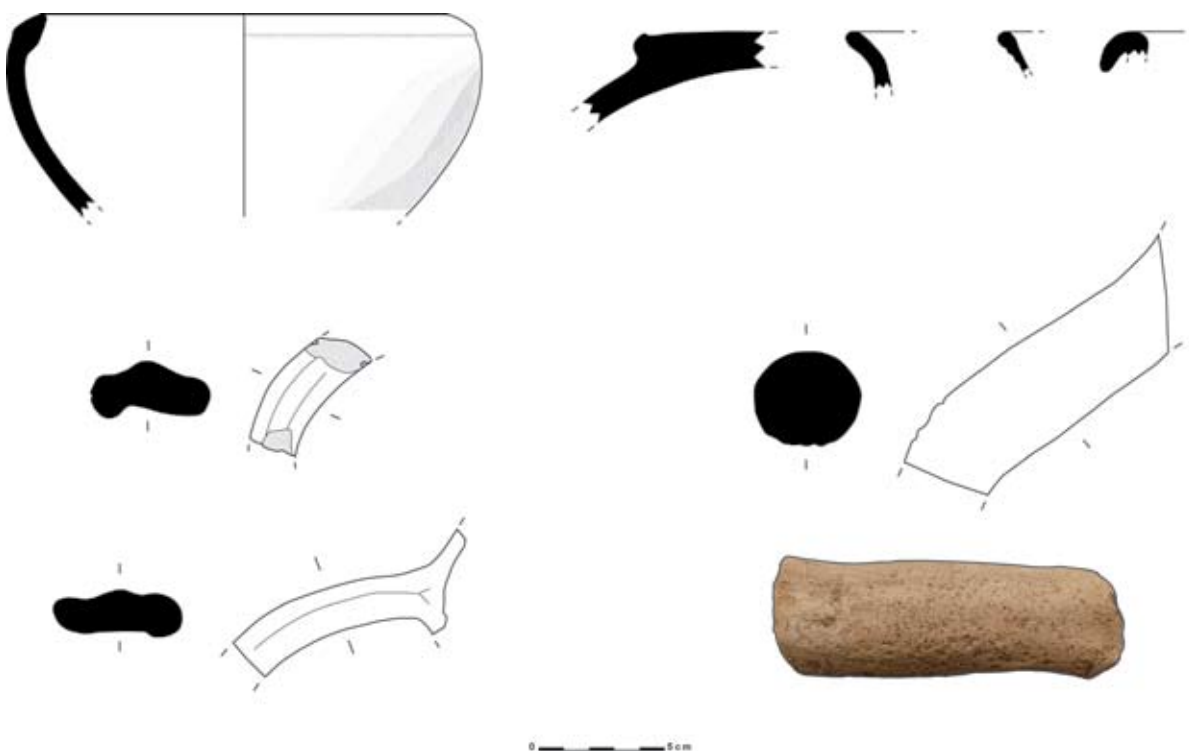
Waterput 527

Deze waterput bevindt zich op het oostelijke deel van het terrein, ten zuidwesten van de palencluster. Over de put heen loopt een smal grachtje, dat echter niet kan gedateerd worden. De kern was opnieuw duidelijk te onderscheiden van de aanlegkuil. De waterput is rond van vorm en heeft een diameter van 3,2m. Hij werd manueel met 0,8m verdiept, waarna het couperen verder machinaal gebeurde. Omwille van de zeer slechte omstandigheden waarin de put werd opgegraven, kon de bodem van de put niet nauwkeurig bepaald worden en wordt hij geschat op ongeveer 2m. De put had een trechtervormig profiel. De restanten van de houten beschoeiing waren ook in zeer slechte staat. Er konden slechts enkele kleinere fragmentjes hout worden gerecupereerd. Het is niet uit te maken hoe de bekisting er precies moet hebben uitgezien van vorm. Het materiaal uit de waterput laat ons toe de put te dateren in de 1ste helft van de 1ste eeuw tot het midden van de 2de eeuw n.Chr. Het betreft 9 wandfragmenten en 1 randfragment van lokaal handgevormd grijs aardewerk, 1 randfragment van een dolium en 5 wandfragmenten van een dolium in lowlandstechniek, 2 wandfragmenten van dunwandige eggshell terra nigra, 2 randfragmenten terra nigra in lowlandstechniek, 2 oren van Scheldevalleiwaar en 1 oor van een amfoor waarop nog een deel van de stempel is bewaard.

Figuur 41: Spoor 527

Figuur 42: Selectie van het materiaal uit waterput 527

Waterput 568

Deze waterput is in het noordoostelijke deel van het terrein te situeren. Hij heeft een opvallende rechthoekige aanlegkuil van 2m op 3m met een cirkelvormige kern met een diameter van 2m. De aanlegkuil bleef tot bijna op de bodem rechthoekig van vorm. Omwille van de zeer slechte omstandigheden waarin de put werd opgegraven kan de bodem van de put slechts geschat worden op een diepte tussen 2m en 2,3m. Onderaan konden nog restanten teruggevonden worden van de houten beschoeiing. Net als bij de meerderheid van de vorige waterputten bestond deze opnieuw uit verticale hoekpalen in een vierkant van 0,8m op 0,8m met daartussen verticale planken. Het materiaal uit deze waterput laat ons niet toe een nauwkeurige datering te geven. Het betreft een bodem in terra nigra, 1 randfragment van lokaal handgemaakt grijs aardewerk, 1 wandfragment van oxiderend gebakken aardewerk uit de Maas- of Rijnvallei en een kruikrand die heel voorzichtig te dateren valt in de late 1ste tot 2de eeuw n.Chr.

Figuur 43: Spoor 568

Figuur 44: Restant van de vierkante houten beschoeiing op de bodem van waterput 568

Figuur 45: Selectie van het materiaal uit waterput 568

V.2.4. Brandrestengraven

Er werden 4 brandrestengraven teruggevonden. Deze zijn allen in de buurt van het wegtracé gelegen, waarvan één tussen de twee grachten in. Deze laatste is overigens het enige Romeinse spoor dat zich temidden van het wegtracé situeert. De andere drie werden dan weer gedeeltelijk oversneden door een middeleeuwse kuil, waardoor ze slechts bij het couperen werden herkend. De graven hebben de spoornummers 39, 291, 314 en 374 meegekregen.

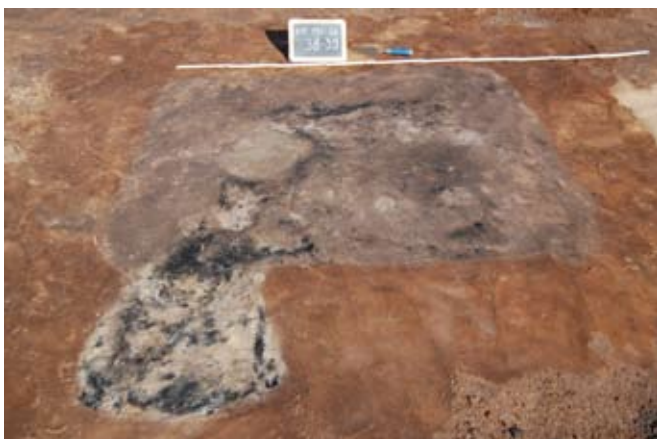
Het eerste graf met nummer 39 is ten oosten van het wegtracé gelegen. Het is rechthoekig van vorm en meet 0,55m op 0,2m. Het graf heeft een oost-west oriëntatie en wordt deels door een jongere middeleeuwse kuil oversneden. Daarbij is de vulling van het brandrestengraf vermengd geraakt met de vulling van de kuil. Het graf heeft bovenaan een gele zandige inzakkingslaag en onderaan de typische houtskoolrijke laag met een maximale dikte van 5cm. De volledige kuil had een diepte van 10cm. Hierin werden geen scherven aangetroffen.

Het tweede graf met spoornummer 314 ligt 10m verder naar het oosten. Het is opnieuw rechthoekig van vorm, meet 1,25m op 0,5m en is 22cm diep. Ook hier werd het graf gedeeltelijk oversneden door een jongere kuil, maar er vond geen vermenging plaats van beide vullingen. Bovenaan kan een kleine inzakkingslaag worden gezien van gemengd gelig zand. De onderste laag is echter veel minder houtskoolrijk dan bij een doorsnee brandrestengraf. De 4 grijze wandscherven in het graf zijn afkomstig van lokaal handgevormd aardewerk. Er kon ook 1 nagel in gevonden worden.

Het derde brandrestengraf met nummer 291 situeert zich net ten westen van het wegtracé en kent eenzelfde oriëntatie als het eerste graf. Ook dit graf is rechthoekig van vorm en meet 0,8m op 0,35m. Het graf gaat tot 10cm onder het vlak. Het wordt opnieuw gedeeltelijk oversneden door een jongere kuil. Bovenaan is de zandige inzakkingslaag duidelijk zichtbaar bovenop de houtskoolrijke laag. Er werden geen scherven in het graf aangetroffen.

Het vierde en laatste graf bevindt zich vlak naast de westelijke gracht aan de binnen kant van het wegtracé. Het is het enige brandrestengraf dat niet door een middeleeuwse kuil wordt oversneden. Het is eerder vierkant van vorm en meet 0,8m op 0,8m. Onderaan heeft de houtskoolrijke laag een maximale dikte van 5cm. Daarboven ligt een 20cm dikke zandige inzakkingslaag. In het graf werden geen scherven aangetroffen, maar wel een metalen voorwerp. Wat het voorwerp precies is kon op het terrein niet worden uitgemaakt. Verder onderzoek is hiervoor nodig, maar kan niet meer binnen de termijn voor dit rapport.

Figuur 46: Brandrestengraf 39

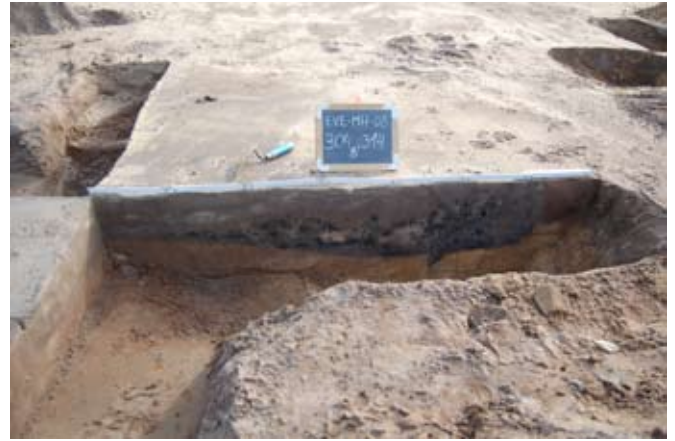

Figuur 47: Doorsnede van brandrestengraf 39

Figuur 48: Brandrestengraf 314

Figuur 49: Doorsnede van brandrestengraf 314

Figuur 50: Brandrestengraf 291

Figuur 51: Doorsnede van brandrestengraf 291

Figuur 52: Brandrestengraf 374

Figuur 53: Doorsnede van brandrestengraf 374

V.2.5. Andere sporen

Op het terrein werden ook nog enkele kuilen aangesneden. Een eerste kuil betreft deze met nummer 205. Hij is helemaal in het zuiden van het terrein te situeren en ligt op anderhalve meter ten zuidoosten van waterput 118. Centraal wordt de kuil oversneden door een jongere gracht. Hij is rechthoekig van vorm en meet 2m op 0,8m en gaat 2,1m diep met steile wanden. De onderste lagen bestaan uit een vrij humeuze vulling en vertonen zeer veel spoelbandjes, wat erop wijst dat de kuil na gebruik lange tijd heeft opengelegen en langzamerhand opgevuld is geraakt. In een tweede fase moet de kuil echter gedempt zijn geweest. Het bovenste pakket is immers heel zandig, vertoont geen spoelbandjes en zat tjokvol materiaal. De kuil kan eventueel als silo worden geïnterpreteerd, alhoewel dan een probleem kan ontstaan met het grondwater omwille van de diepte ervan.

Het grootste deel van de scherven wordt uitgemaakt door lokaal handgevormd aardewerk met een zwarte coating op de buitenwand, met name 15 wandfragmenten, 4 randfragmenten en 2 bodemfragmenten. Verder bevond zich in de kuil ook een bodemfragment in pompeïaans rood (groep A) en 2 wandfragmenten van dunwandige eggshell terra nigra, welke te dateren vallen vanaf de 2de helft van de 1ste eeuw tot het midden van de 2de eeuw n.Chr. nadien verdwijnt dit type aardewerk. Ook de mogelijke silo mag dus binnen deze datering worden geplaatst. Deze datering plaatst hem bovendien binnen eenzelfde tijdspanne als het kruisgebouw 30m verderop. Verder bevonden zich in de kuil ook nog 2 wandfragmenten in terra nigra, 1 fragment van een kruikrand, 1 randfragment van een dolium en 12 wandfragmenten en 3 randfragmenten van bruin/beige gekleurd aardewerk. Tussen het schervenmateriaal zat ook de opmerkelijke vondst van een glazen kraaltje.

Figuur 54: Doorsnede van spoor 205

Figuur 55: Selectie van het materiaal uit spoor 205

Figuur 56: glazen kraaltje uit spoor 205

In het noordoosten van het terrein liggen nog enkele kuilen die niet meteen een specifieke functie kunnen gegeven worden. De eerste twee kuilen zijn deze met spoornummers 385 en 386. Het gaat om rechthoekige kuilen, haaks op elkaar ingeplant en deels elkaar oversnijdend. Beiden hebben afmetingen van 1 m op 0,5 m met een maximale diepte van 20 cm. De vulling bevat zeer veel houtskool en vertoont duidelijk sporen van in situ verbranding. Net daarom kunnen deze kuilen ondanks de houtskoolrijke laag niet als brandrestengraf geïnterpreteerd worden. Mogelijks hebben ze een functie als een soort haard of vuurkuil gehad. In de kuilen werd geen aardewerk aangetroffen.

Een derde raadselachtige kuil is deze met spoornummer 387. Deze bleek echter niet één kuil te zijn, maar vier elkaar overlappende kuilen. De twee onderste kennen een noordoost-zuidwest oriëntering en oversnijden elkaar niet. De vulling is heel gelijkend op deze van de twee vorige kuilen, met name heel houtskoolrijk met duidelijke sporen van in situ verbranding. De twee bovenliggende kuilen hebben een geheel andere samenstelling. Ze kennen een noordwest-zuidoost oriëntering en oversnijden zowel elkaar als de twee onderste kuilen. Ze zijn heel ondiep bewaard en hebben een heterogene bruin gevlekte vulling. Er werd geen materiaal in de kuilen gevonden. Waarvoor deze precies werden gebruikt is niet duidelijk.

Figuur 57: Sporen 385 en 386

Figuur 58: Doorsnede van sporen 385 en 386

Figuur 59: Spoor 387

Figuur 60: Spoor 404 en 405

Enkele meters verder naar het zuidoosten liggen 2 kuilen met spoornummers 404 en 405. 404 heeft een noordwest-zuidoost oriëntering, 405 heeft een noord-zuid oriëntering. Beide sporen overlappen elkaar slechts voor een klein deel. De kuilen zijn ovaal van vorm en meten 2m op 0.8m. De maximale diepte bedraagt 28cm. Enkel spoor 405 leverde materiaal op, met name 3 grijze wandfragmenten met kalkverschraling, 1 grijs randfragment en 2 beige wandfragmenten en 4 wandfragmenten van oxiderend gebakken aardewerk. Geen van hen laat een nauwkeurige datering toe.

Figuur 61: Spoor 363

Een laatste kuil is in het uiterste zuidwesten van het vlak te situeren. Het betreft deze met spoornummer 363. Ze is vrij onregelmatig van vorm en meet min of meer 1,5m op 1,5m. Ze is bovenop de westelijke gracht van het wegtracé gelegen en is dus met zekerheid jonger dan de weg. De kuil heeft een zeer heterogene grijze tot zwarte vulling met rode spikkels en heeft een maximale diepte van 20cm. Het materiaal dat erin werd gevonden zijn 3 fragmenten van dolia en één stuk van een tegula.

V.2.6. *Samenvatting*

Voor de Romeinse periode kon slechts met zekerheid één erf worden aangeduid. Het bestaat uit één hoofdgebouw met dragende palen in kruisvorm. De waterput die tot dit erf behoort is wellicht waterput 224 die zich op 20m van het gebouw bevindt en een lagere inplanting in het landschap heeft. Het hypothetisch hekwerk in het zuiden van het vlak houdt mogelijk ook verband met dit erf. Het kent een ruime datering vanaf de vroege 1ste eeuw tot de 1ste helft van de 2de eeuw n.Chr.

Vermoedelijk situeert zich in de buurt ook nog een tweede erfstructuur. Het hoofdgebouw kon in dit geval slechts voor de helft worden geobserveerd, maar het lijkt opnieuw om een plattegrond te gaan met de dragende palen in een kruisvorm geplaatst. Waterput 527 voorzag dit erf waarschijnlijk van water. Het ligt lager gelegen ten opzichte van het gebouw en ligt op 16m afstand. In het zuiden wordt het erf afgescheiden door de greppel 493. Voor het hoofdgebouw was het onmogelijk een datering te geven. Als de waterput 527 echter daadwerkelijk tot dit erf behoort kent ook dit een eerder ruime datering vanaf de 1ste helft van 1ste eeuw tot het midden van de 2de eeuw n.Chr.

Behalve de hoofdgebouwen kunnen ook nog een bijgebouw en een spiekertje herkend worden. Door hun ligging is het echter niet uit te maken tot welk van de erven ze precies behoren. Ze liggen op 20m van het eerste erf en op 22m van het tweede erf. Ze hebben geen precieze datering meegekregen en kunnen dan ook niet op basis daarvan aan één erf toegeschreven worden.

Beide erven zijn aan de oostelijke kant van wegtracé gelegen en de hoofdgebouwen zijn er haaks op ingeplant. Het wegtracé bestaat uit twee parallelle grachten met een onderlinge afstand van 12,5m. De grachten zijn bijzonder ondiep bewaard. De westelijke gracht heeft mogelijk een moedwillige onderbreking die zich op de oostelijke gracht niet lijkt te herhalen.

Daar zich nog een aantal andere waterputten op het terrein bevinden, veelal naar de rand van het vlak toe, doet het vermoeden rijzen dat zich buiten het opgravingsareaal nog sporen van Romeinse bewoning bevinden.

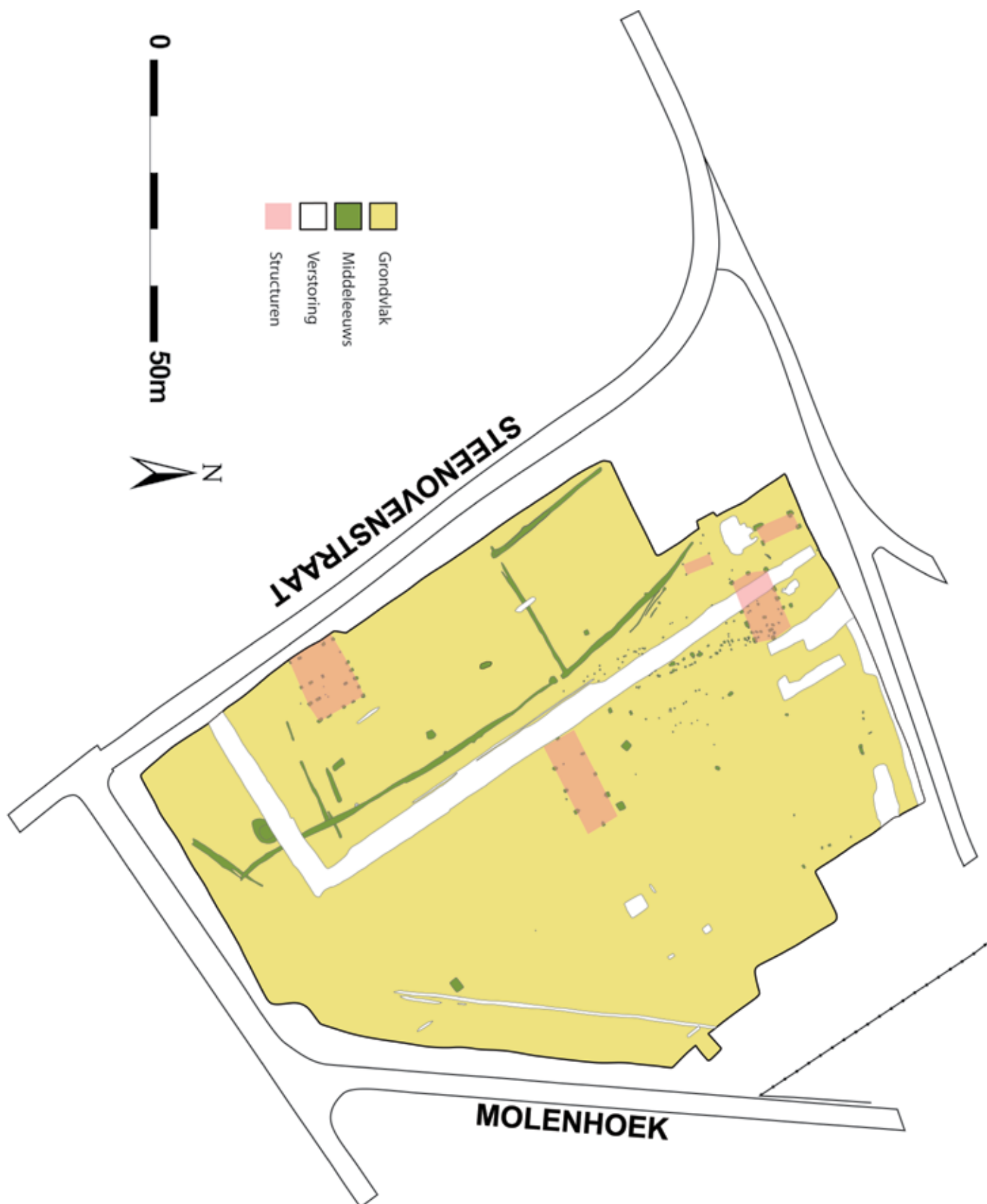
V.3. MIDDELEEUWSE PERIODE

De middeleeuwse sporen lijken zich vooral in het noordelijke, westelijke en centrale deel van het terrein te situeren. Er werd verwacht op de terreinen een voortzetting aan te treffen van de volmiddeleeuwse erven gevonden bij de voorgaande opgraving. Alhoewel de sporen bij het huidige onderzoek minder structuur lijken te vertonen, kan dit echter een vertekend beeld zijn, daar bij de vorige opgraving in beperkte zones moest worden gewerkt en er bijgevolg geen volledig beeld op het landschap kon verkregen worden. Geen enkele van de grachten uit zone I of zone VI van de Steenovenstraat kon op het terrein aan de Molenhoek verder worden gevolgd.

V.3.1. *Grachten*

Slechts vijf grachten kunnen aan de middeleeuwse periode toegeschreven worden. Behalve één behoren ze allemaal tot eenzelfde perceleringssysteem dat zich in het westelijke deel van het terrein bevindt. Er loopt een grote, licht gebogen gracht van het noordwesten naar het zuidoosten over het terrein. Deze heeft spoornummers 167, 260 en 377. De gracht heeft een kleine onderbreking na 33m. Deze onderbreking van 1m kan als toegang tot een erf worden beschouwd. Aan beide kanten van de onderbreking dijt de gracht een klein beetje uit om er een ondiepe kuil te vormen (320 en 323). Mogelijks zijn deze de restanten van vroegere paalsporen. Aan de noordelijke kant van de onderbreking vertrekt een aftakking naar het zuidwesten toe. Deze gracht heeft het nummer 321 en

Figuur 62: Algemeen grondplan met middeleeuwse sporen

verdwijnt net voor hij de sleufwand bereikt. Vermoedelijk bevindt zich hier niet zozeer een moedwillige onderbreking, maar is de gracht er gewoon ondiep bewaard. Daar waar gracht 321 verdwijnt, vertrekt een nieuwe gracht naar het noordwesten toe, parallel aan de gebogen gracht. Mer naar het zuiden kan nog een tweede vertakking naar het zuidwesten worden gezien (220 en 356). Ook deze vertoont echter verschillende onderbrekingen door het feit dat de gracht plaatselijk niet is bewaard gebleven. Deze gracht loopt enkele meters ten zuiden van een bootvormig gebouw, waarover verder in het rapport meer. Het is vermoedelijk deze plattegrond die de grachten omsluiten, gelet op de kromming in de oostelijke gracht en de aftakkingen naar het zuidwesten toe. Uit de grachten kon ook materiaal gerecupereerd worden. Het gaat om enkele brokstukjes grijs aardewerk. Daarnaast werden ook een drietal wandfragmenten van roodbeschilderd aardewerk uit het Rijnland aangetroffen. Geen van deze scherven laat een nauwkeurige datering toe en kunnen voorzichtig in de 12de eeuw n.Chr. geplaatst worden. Slechts één bodemfragment in Siegburg aardewerk heeft een latere datering in de 14de eeuw n.Chr. Dit fragment lijkt eerder intrusief in de gracht terecht gekomen te zijn.

Helemaal in het zuiden van het vlak loopt nog een kleiner grachtje dat vermoedelijk niet tot het perceleringssysteem behoort omdat het enerzijds onder de grote gebogen gracht door loopt en anderzijds een andere oriëntatie kent dan de andere aftakkingen. Deze gracht met spoornummers 206 en 210 kent een noordnoordoost – zuidzuidwest oriëntatie. Uit deze gracht kon geen materiaal gerecupereerd worden.

Figuur 63: Grondplan met middeleeuws perceleringssysteem en bijhorend gebouw en waterput

Figuur 64: Doorsnede van spoor 167

Figuur 65: Doorsnede van spoor 260

V.3.2. Gebouwplattegronden

Voor de middeleeuwen konden drie plattegronden van vermoede hoofdgebouwen worden herkend. Twee ervan hebben eenzelfde datering in de late 11de tot 12de eeuw na Chr. en hebben dus mogelijk tegelijkertijd bestaan. De derde plattegrond is qua datering iets moeilijker te plaatsen, maar mag vermoedelijk iets vroeger gesitueerd worden in de vroege volle middeleeuwen, meer bepaald in de 10de eeuw n.Chr.

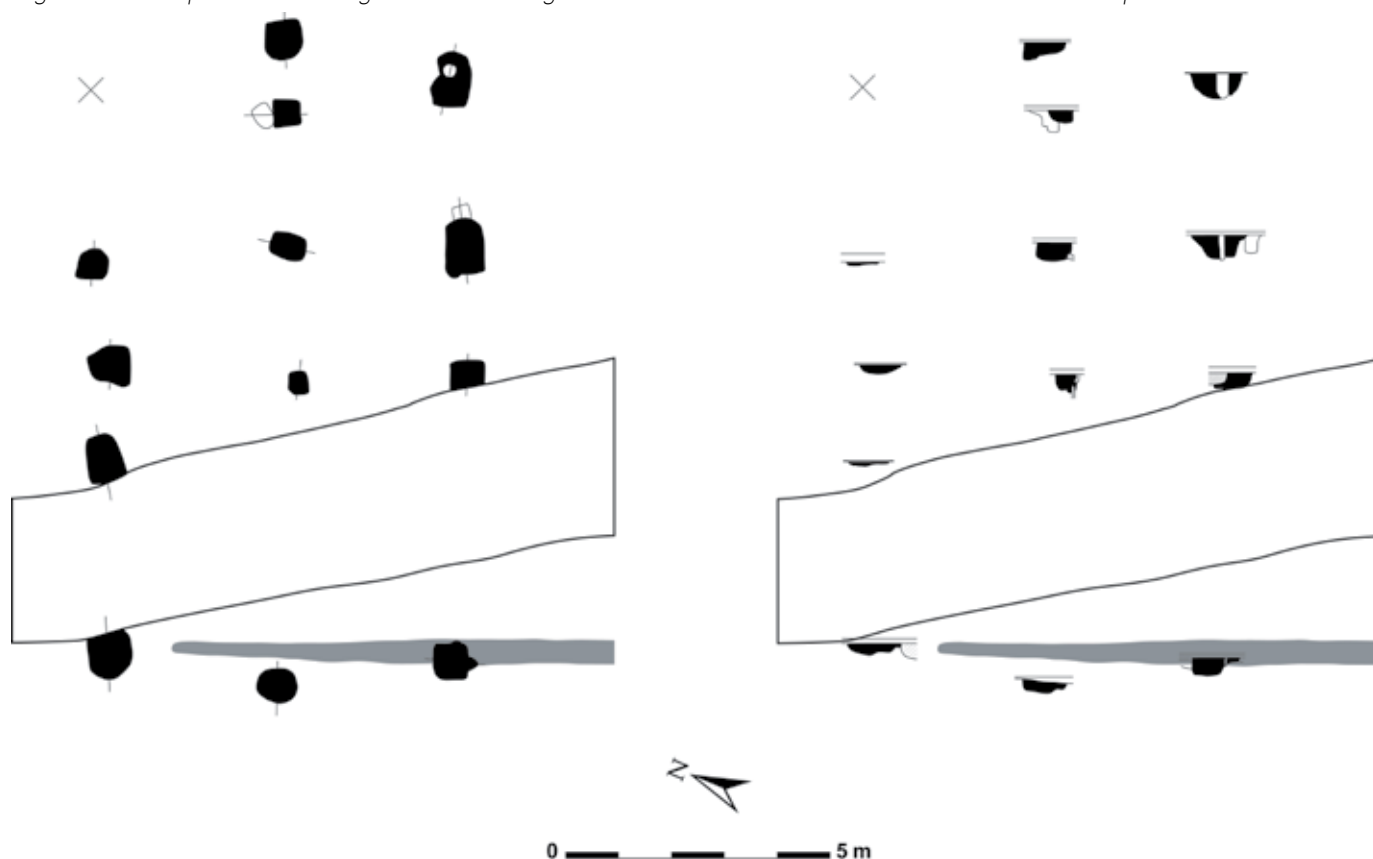
Figuur 66: Doorsnede van spoor 321

Het oudst gedateerde gebouw bevindt zich in het noordwesten van het terrein en wordt helaas deels verstoord door een brede recente gracht. Het gebouw bestaat uit de volgende spoornummers: 58, 60, 68, 71/72, 74, 75,76, 88/89/90, 80/81/82, 238, 244, 245 en 248. Binnenin het gebouw bevinden zich ook nog aantal kleinere paalspoortjes. Het is echter niet uit te maken of deze al dan niet tot het gebouw behoren als eventuele herstellingen. Het gebouw heeft een zuidwest-noordoost oriëntering en meet 12m op 6,5m. Het is tweebeukig van opbouw met aan beide zijden 5 wandpalen, een lichte rij nokpalen en een licht uitstaande nokstaander aan beide korte zijden. Tussen spoor 244 en 248 ontbreekt een wandpaal die is verdwenen door de recente verstoring. Ook tegenover 88/89/90 ontbreekt een wandpaal, al is de reden hiervoor niet meteen duidelijk. Waarschijnlijk ontbreekt ook een lichter centraal nokpaaltje dat verloren is gegaan onder de verstoring. De meer noordelijk gelegen wandpalen zijn opvallend minder diep bewaard dan de zuidelijk gelegen paalsporen, wat doet vermoeden dat het terrein vroeger van noord naar zuid afhelde. De sporen hebben een vrij heterogene grijs gevlekte vulling. Zoals reeds vermeld stelt de datering van de plattegrond nog een probleem. Het materiaal uit de coupes levert immers een tweetal mogelijke dateringen. Enerzijds zijn er de scherven die wijzen in de richting van een vroege datering in de 10de eeuw n.Chr. Het betreft een tweetal grijze wandfragmenten met donkere kern, waarvan één met zekerheid toe te schrijven is aan de groep die vroeger de 'Verhaeghe groep A' werd genoemd. Tegenwoordig wordt deze echter technisch gedefinieerd als reducerend gebakken, handgevormd aardewerk met afgelijnde donkere kern en grijs oppervlak. Verder is er ook nog een grijs wandfragment met radstempelversiering. Anderzijds zijn er de scherven die de datering van het gebouw eerder in de 11de tot 12de eeuw n.Chr. situeren, onder andere een wandfragment van het roodbeschilderd aardewerk en 8 wandfragmenten en 1 bodemfragment van grijs aardewerk. Omwille van de mogelijke vroege datering lijkt dit gebouw geen verband te hebben met het

perceleringssysteem dat op het terrein werd aangetroffen. Het kent ook een zeer lichte afwijking van de oriëntering ten opzichte van de andere later gedateerde gebouwen, alhoewel een latere datering niet volledig kan worden uitgesloten.

De tweede plattegrond ligt min of meer centraal op het terrein, net naast het Romeinse wegtracé. Het bestaat uit de volgende sporen: 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 303, 305, 306 en 307. Het gebouw kent opnieuw een zuidwest-noordoost oriëntering. Het is éénbeukig van opbouw met voor beide zijden 3 wandpalen op regelmatige afstand van 3,5m en aan beide uiteinden ver uitstaande nokstaanders op 3,5m. De afmeting van het gebouw bedraagt 16m op 6m. Dergelijke types gebouwen komen in deze regio niet veel voor, maar werden wel reeds in de regio Antwerpen aangetroffen. Een voorbeeld hiervan is het gebouw dat bij de aanleg van de HST werd gevonden in Brecht – Zoegweg (VERBEEK *et al.* 2004). In eerste instantie leverde ook deze plattegrond een probleem voor de datering. In de coupes werden immers zowel middeleeuwse als Romeinse scherven gevonden. Toch kan het gebouw wellicht in de middeleeuwen worden gedateerd op basis van de vulling van de sporen, welke net als de andere middeleeuwse sporen vrij heterogeen is van aard. Daarnaast was er het quasi identieke volmiddeleeuwse voorbeeld uit Brecht – Zoegweg. Er mag dus verondersteld worden dat het Romeinse materiaal residueel in de sporen is terechtgekomen. Dit hoeft niet te verwonderen omdat zich net naast het gebouw een structuur uit de Romeinse periode bevindt. Onder de middeleeuwse scherven bevonden zich 7 grijze wandfragmenten van kogelpotten, maar ook 3 wandfragmenten van roodbeschilderd aardewerk. Op basis daarvan wordt het gebouw in de 11de tot 12de eeuw n.Chr. gesitueerd. Een meer nauwkeurige datering kan niet worden gegeven omwille van het weinige materiaal in de sporen. Onder het Romeinse materiaal bevonden zich 4 grijze wandfragmenten van lokaal handgemaakt aardewerk.

Figuur 67: Grondplan van het vroeg volmiddeleeuws gebouw uit de 10de eeuw n.Chr. met doorsneden van de sporen

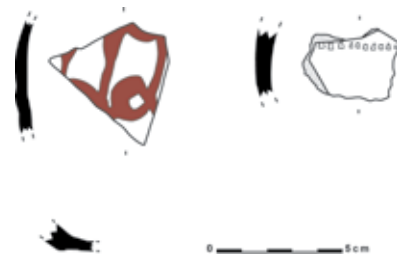

Figuur 68: Doorsnede van spoor 58

Figuur 69: Doorsnede van spoor 81/82

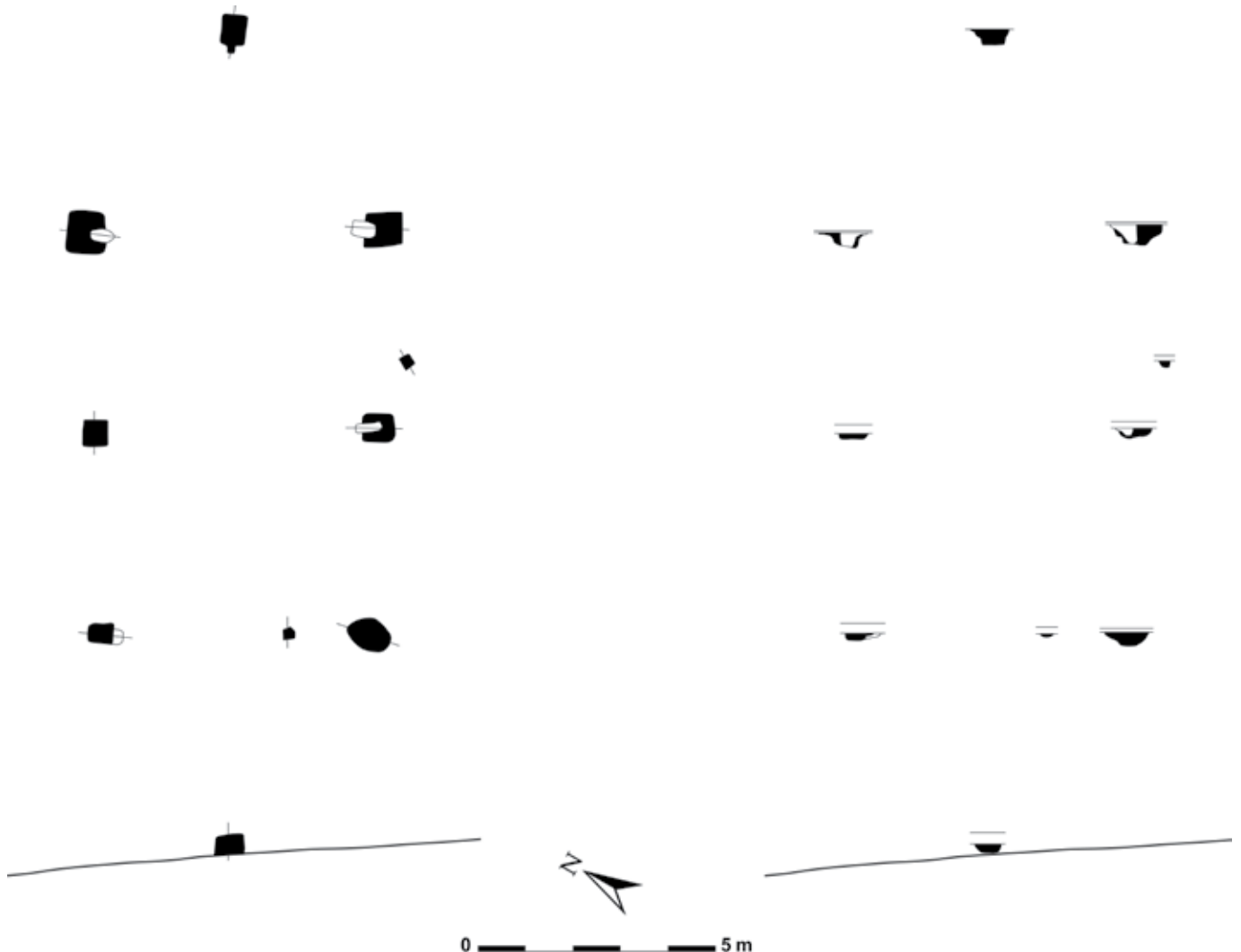
Figuur 70: Selectie van het materiaal uit de sporen van het middeleeuwse gebouw uit de 10de eeuw n.Chr.

De derde en laatste plattegrond ligt in het zuidwesten van het terrein en is helaas deels verloren gegaan onder het huidige wegdek van de Steenovenstraat. Het bestaat uit de sporen 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 366, 367, 368, 369 en 378. Het is opgebouwd uit dubbele palenrijen aan de buitenzijden en een lichte centrale nokrij. Opnieuw is er een inplanting volgens de zuidwest-noordoostelijke as. De plattegrond heeft licht gebogen wanden en lijkt dus van het bootvormige type te zijn. Dergelijke gebouwen zijn typisch voor de volle middeleeuwen en er zijn dan ook verschillende voorbeelden van gekend. Ook bij de voorgaande opgraving werd zo 'n type bootvormig gebouw aangetroffen op zone III (DE LOGI & SCHYNKEL 2008). Ter hoogte van spoor 338 ontbreekt de tweede paal van het koppel. Spoor 337 was dan weer niet meer zichtbaar bij het schaven van het grondplan, bijgevolg kon deze ook niet meer gecoupeerd worden. De sporen hebben allemaal een vrij heterogene vulling en verschillende onder hen vertonen een gelige kern, bestaande uit verbrande leem. Vermoedelijk als gevolg van het uittrekken van de palen wanneer het gebouw werd verlaten door de bewoners. Ook hier werd slechts een weinig materiaal uit de coupes gehaald, waardoor een nauwkeurige datering onmogelijk is. Het betreft 9 grijze wandscherven en 2 grijze randscherven van kogelpotten, 1 wandfragment van oxiderend gebakken aardewerk en een tweetal wandfragmenten van rood aardewerk met vroege loodglazuur. Op basis hiervan kan het gebouw grofweg in de 11de tot 12de eeuw n.Chr. worden geplaatst. Vermoedelijk is dit het gebouw waarrond het aangetroffen perceleringssysteem werd aangelegd.

Naast deze drie duidelijk herkenbare hoofdgebouwen bevindt zich op het terrein mogelijk ook nog een vierde plattegrond. Net ten zuiden van het vroege volmiddeleeuwse gebouw werd een palencluster aangesneden. Het lijkt om een rij palenkoppels te gaan van 9m lang, die mogelijk als de wand van een gebouw kunnen geïnterpreteerd worden. Het bestaat uit de sporen 112, 113, 114, 115, 116A, 116B, 117, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 218, 219 en 296. De tegenoverliggende wand is in dat geval volledig verloren gegaan onder de recente verstoring, met uitzondering van twee paalsporen, 272 en 294. In deze sporen werd slechts één beige aardewerkfragmentje gevonden. Uitspraken over een precieze datering kunnen dus niet worden gedaan.

In de noordwestelijke hoek liggen nog een aantal sporen die mogelijk tot twee poortgebouwen kunnen herleid worden. Ze zijn telkens rechthoekig van opbouw met vier hoekpalen. Het betreft enerzijds de sporen 229/230, 231, 234 en 235 en anderzijds de sporen 252, 253, 257 en 258. De sporen van het meest noordelijk gelegen poortgebouw zijn duidelijk groter dan het tweede. Ze hebben ook een vrij heterogene vulling en hebben een diepte die varieert tussen 20cm en 30cm. De constructie overbrugt een afstand van 7m. Er werd slechts in één paalspoor twee fragmenten van roodbeschilderd Rijnlants aardewerk aangetroffen. De sporen van de tweede constructie zijn kleine vierkantjes met een homogene grijze kleur en gaan maximaal 30cm diep. Hier moet de constructie een afstand van 5m overbruggen.

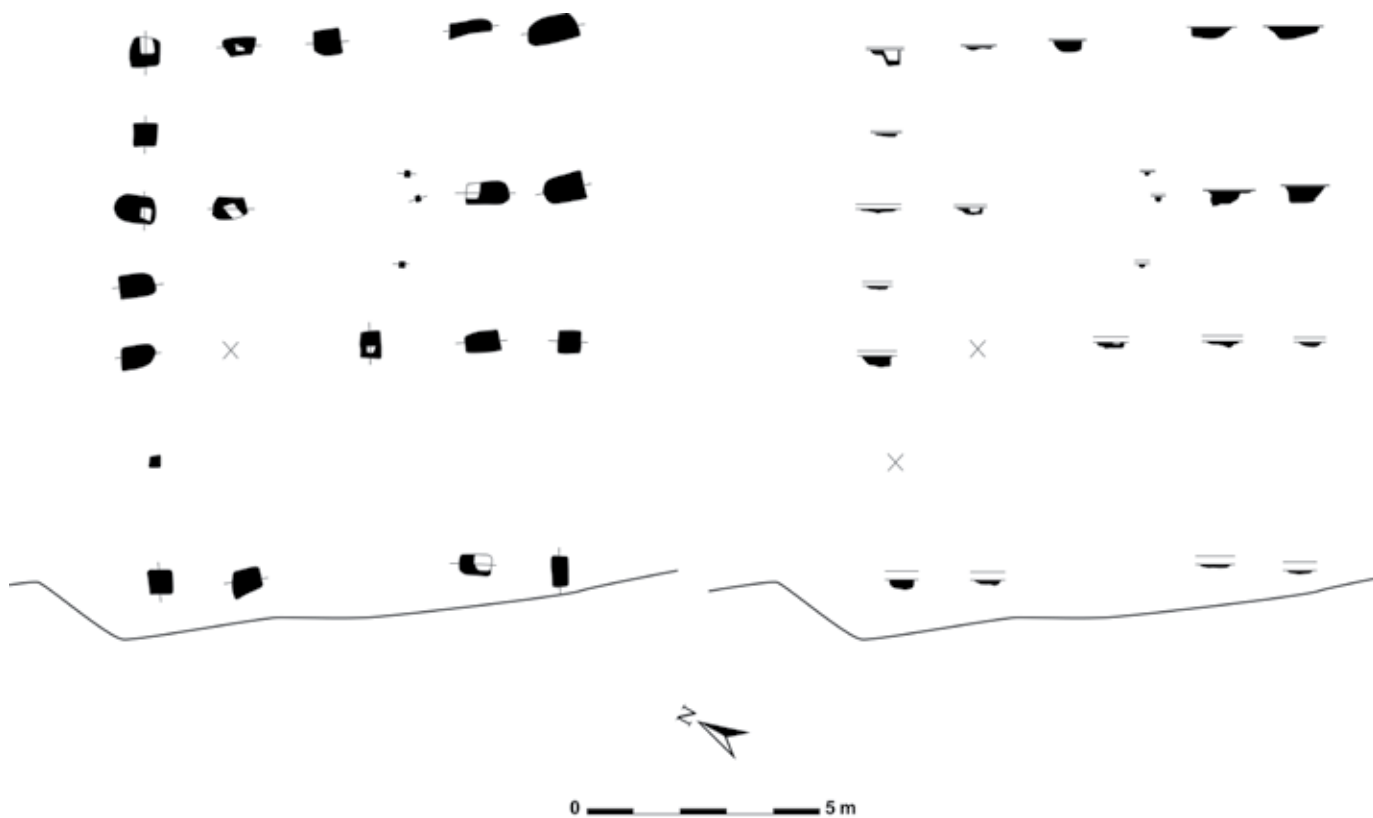
Figuur 71: Grondplan van het éénbeukige volmiddeleeuwse gebouw met doorsneden van de sporen

Figuur 72: Zicht op het bootvormige volmiddeleeuwse gebouw

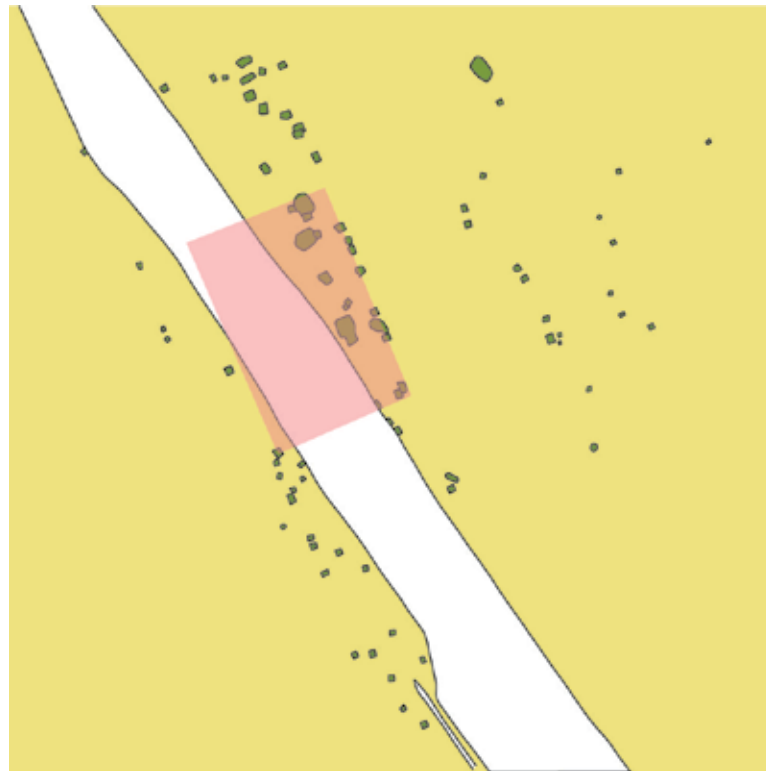
Figuur 73: Grondplan van het bootvormige volmiddeleeuwse gebouw met doorsneden van de sporen

Figuur 74: Selectie van het materiaal uit de sporen van het éénbeukige volmiddeleeuwse gebouw

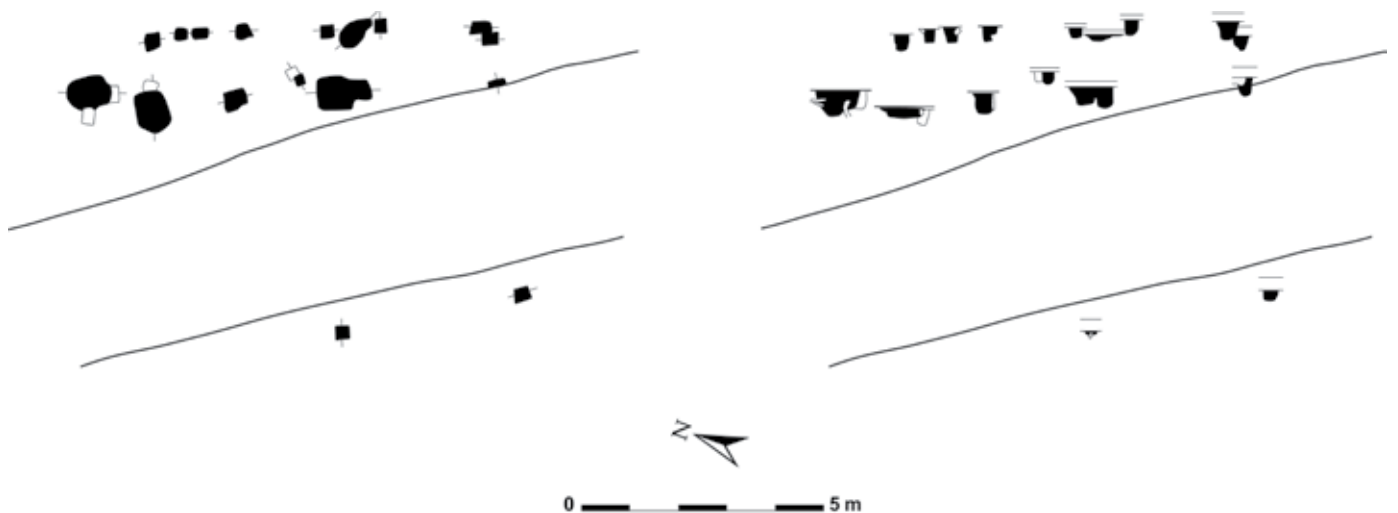

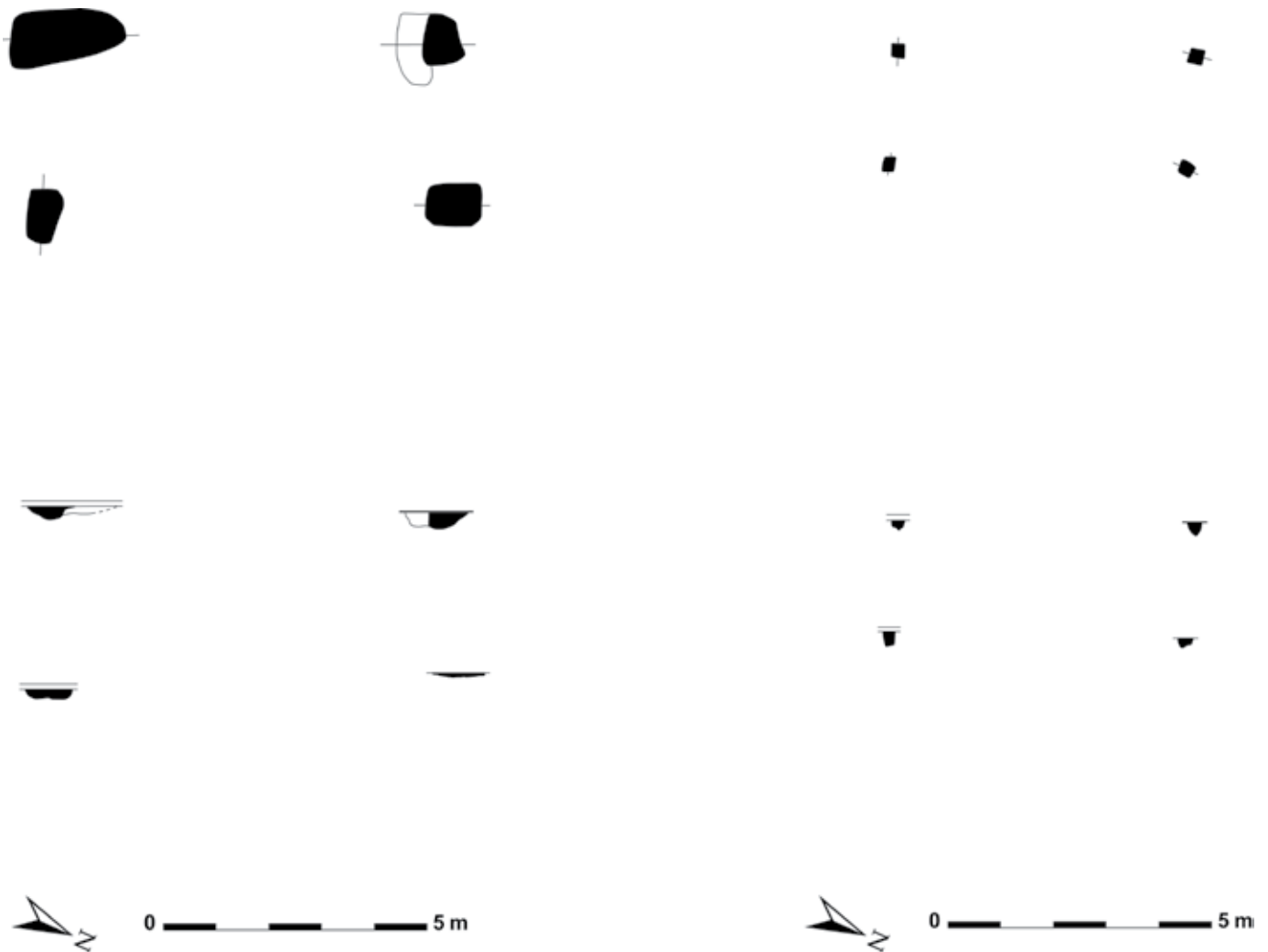
Figuur 75: Selectie van materiaal uit de sporen van het bootvormige volmiddeleeuwse gebouw

Figuur 76: Detailplan sporencluster met het mogelijke vierde middeleeuwse gebouw

Figuur 77: Grondplan van mogelijke vierde middeleeuwse gebouw met doorsnede van de sporen

Figuur 78: Grondplannen van de twee poortgebouwen met doorsneden van de sporen. Boven poortgebouw 1, Onder poortgebouw 2

V.3.3. Waterput 119

Er is slechts één waterput met een middeleeuwse datering. Het betreft deze met spoornummer 119. Hij bevindt zich op een drietal meter ten westen van de Romeinse waterput 118, in het zuidwesten van het terrein. Hij is sterk ovaal van vorm en heeft een maximale diameter van 5,5m. De kern van de waterput is duidelijk te onderscheiden van de lichter gekleurde aanlegkuil. De put werd eerst manueel met 1m verdiept en werd daarna verder met de kraan gecoupeerd. Vanaf een diepte van 50cm begint de aanlegtrechter uit te waaieren. Dit houdt mogelijk verband met het inkalven van de wanden toen de waterput werd uitgegraven. De bodem bevindt zich op 2,6m diep onder het vlak. Op de bodem kon nog de restant gevonden worden van een uitgeholde boomstam in eikenhout. Deze had een diameter van 35cm en was nog over een lengte van 60cm bewaard. Deze was dieper ingeheid dan de bodem van de kuil.

Gelet op de lagere ligging van de kuil in het landschap hoort hij vermoedelijk tot het erf met het bootvormige gebouw. De afstand tussen de twee bedraagt 18m. Op basis van het materiaal kan de put ook in hetzelfde tijds kader als het gebouw geplaatst worden, met name in de 11de tot 12de eeuw n.Chr. Het betreft 9 grijze fragmenten van kogelpotten, 1 uitgeknepen standing van grijs aardewerk, 11 wandfragmenten en 1 randfragment van oxiderend gebakken aardewerk, 1 beige wandscherf en tenslotte 1 rand/oorfragment, 1 randfragment en 2 wandfragmenten van roodbeschilderd aardewerk uit het Rijnland.

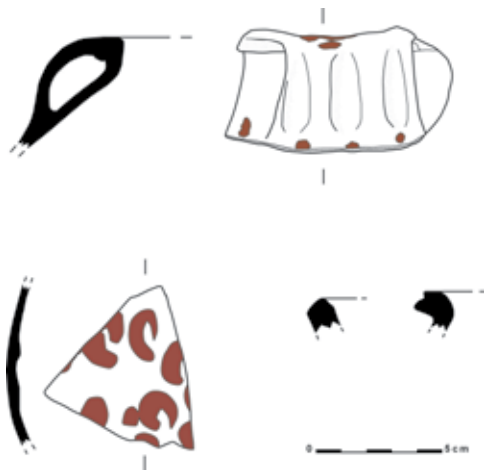

Figuur 79: Spoor 119

Figuur 80: Restant van de uitgeholde boomstam op de bodem van waterput 119

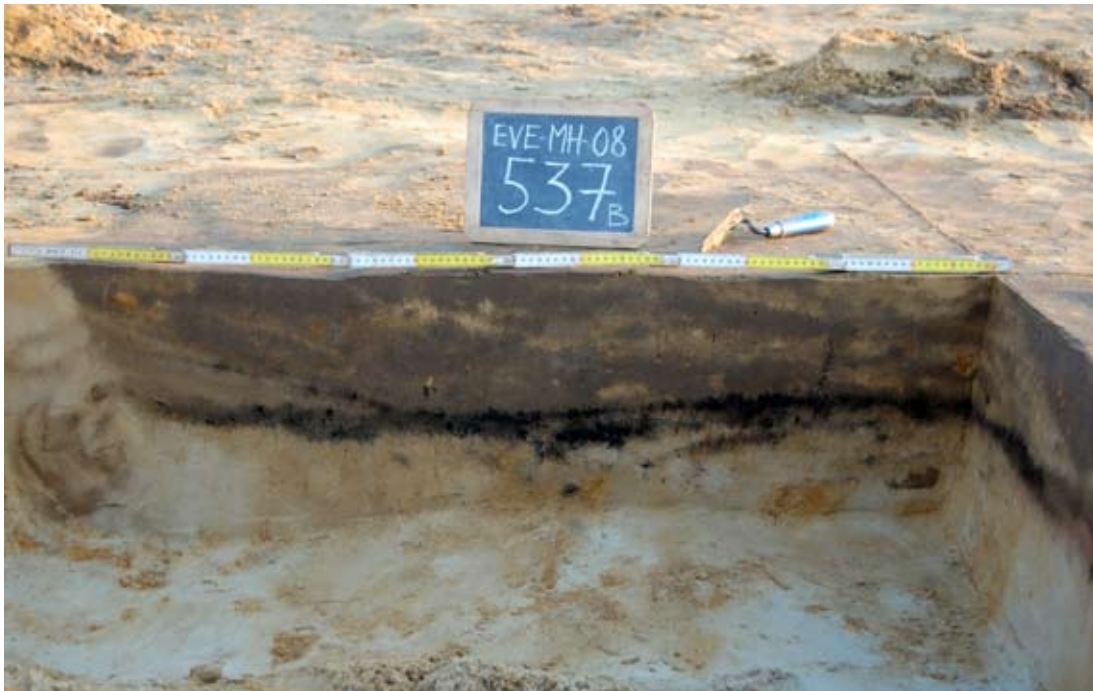

Figuur 81: Selectie van het materiaal uit waterput 119

Figuur 82: Scherven in roodbeschilderd aardewerk van het Rijnland uit waterput 119

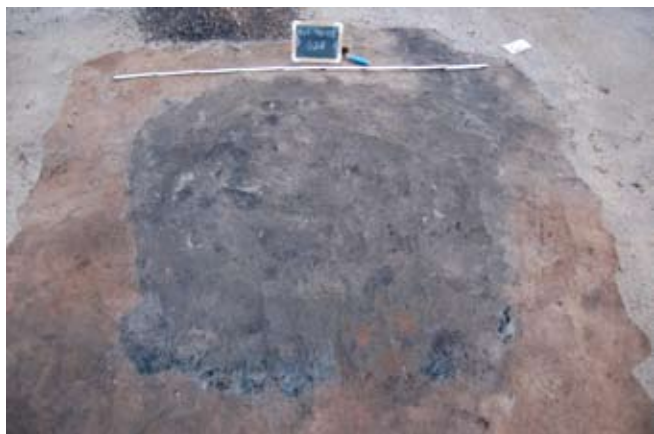
Figuur 83: Doorsnede van spoor 537

V.3.4. Andere sporen

Op het terrein liggen nog enkele kuilen van middeleeuwse oorsprong. Een van deze kuilen bevindt zich op het zuidoostelijke deel van het terrein, tussen los verspreide Romeinse erfpaaltjes. Het is de kuil met het spoornummer 537. Het spoor is rechthoekig van vorm en meet 2,2m op 1,8m. Ze heeft een maximale diepte van 22cm met een vrij vlakke bodem, met daarop een klein zwart en houtskoolrijk laagje. Het materiaal dat uit de kuil werd verzameld was heel divers. Onder de verschillende grijze fragmenten, behoort er één tot de technische groep van reducerend gebakken, handgevormd aardewerk met afgelijnde donkere kern en grijs oppervlak. Daarnaast had er één chamotteverschraling. Deze twee kennen een vroege datering in de 10^{de}

Figuur 84: Selectie van het materiaal uit spoor 304

Figuur 85: Spoor 327

Figuur 86: Spoor 326

eeuw n.Chr. De andere grijze fragmenten kunnen dan weer later in de volle middeleeuwen worden gedateerd. Als laatste bevonden zich in de kuil ook enkele oxiderend gebakken scherven met zwarte glazuur welke pas ten vroegste vanaf de 14de eeuw n.Chr. verschijnen. Welke betekenis aan deze kuil moet worden gegeven is echter niet duidelijk.

Centraal in het vlak liggen nog een drietal kuilen. Opvallend aan deze is dat ze elk een brandrestengraf oversnijden. Ze hebben de spoornummers 38, 291 en 304 gekregen, waarbij het telkens om min of meer vierkante kuilen gaat. Kuil 38 en 304 meten 1,5m op 1,5m, kuil 291 meet slechts 1m op 1m. Bij het uitgraven ervan is de vulling van het brandrestengraf met de vulling van de kuil vermengd geraakt. Bij de andere kuilen is dit niet het geval. Ze gaan tussen de 8cm en 15cm diep. Slechts in één ervan kon aardewerk worden aangetroffen. In kuil 304 werden 1 wandfragment, 1 bodemfragment en 1 randfragment van grijs aardewerk aangetroffen en ½ van een kruikje in bruin/rood aardewerk, met 1 bodemfragment en 9 wandfragmenten. Het gaat om de bodem en stuk van de buik met aan de binnenkant nog resten van rood glazuur. Op basis daarvan kan de kuil in de late middeleeuwen worden gesitueerd, in de 14de eeuw n.Chr.

Als laatste bevinden zich in het zuidwestelijke deel van het terrein ook nog enkele kuilen waarvan de betekenis niet is gekend. Een eerste kuil met nummer 327 heeft de vorm van een afgerond vierkant en meet 1,5m op 1,5m. Ze heeft een vrij homogene grijze vulling en een maximale diepte van 32cm. Er werd slechts één wandfragment van een handgemaakte kogelpot in gevonden, welke de gelegenheid gaf de kuil in de 11de eeuw n.Chr. te dateren.

Een tweede kuil heeft het spoornummer 326 en is ovaal van vorm. Ze meet 2m in de lengte. Deze heeft een eerder heterogene grijze vulling met een maximale diepte van 12cm. Opnieuw werden fragmenten van een handgemaakte kogelpot aangetroffen, zodat ook deze kuil in de 11de eeuw n.Chr. kan gedateerd worden.

Figuur 87: Spoor 330

De laatste kuil is deze met het spoornummer 330. Het is rechthoekige kuil van 2,5m op 1 m. Ze heeft opnieuw een homogene grijze vulling, maar de maximale diepte bedraagt slechts 12cm. In de kuil bevonden zich een tweetal fragmenten grijs aardewerk en een oorfragment in steengoed. Deze kuil mag dus eerder in de 14de eeuw n.Chr. gesitueerd worden.

Op het terrein liggen nog enkele los verspreide paalsporen die nergens in een of andere structuur inpassen. Op basis van het weinige materiaal eruit konden ze wel in de middeleeuwse periode geplaatst worden. Meer kan echter over deze sporen niet gezegd worden.

V.3.5. Samenvatting

Voor de middeleeuwen kon met zekerheid één erfstructuur met omgrachting worden herkend. Het is in het westelijke deel van het vlak te situeren. Het hoofdgebouw kon slechts gedeeltelijk onderzocht worden, omdat het deels buiten het opgravingsvlak is gelegen. Op basis van de licht gebogen wanden mogen we veronderstellen dat het een gebouw van het bootvormige type betreft. Rondom de plattegrond was het perceleringssysteem duidelijk te herkennen. Het bestaat uit een lange noordwest-zuidoost georiënteerde gracht met een tweetal vertakking naar het zuidwesten toe. Net onder de noordelijke vertakking kan de toegang tot het erf worden gezien. Op 18m van het hoofdgebouw en in de meest noordelijke hoek van het perceleringssysteem bevindt zich de lager gelegen waterput met nummer 119. De erfstructuur heeft een ietwat ruime datering meegekregen in de 11de tot 12de eeuw n.Chr.

Naast dit ene erf werden nog twee vermoedelijke hoofdgebouwen aangesneden. Het ene is éénbeukig van opbouw en heeft eenzelfde datering als het bootvormige gebouw. Het is dus mogelijk dat de twee gebouwen tegelijkertijd hebben bestaan. Het tweede is tweebeukig en kent een iets vroegere datering in de 10de eeuw n.Chr. Rondom deze plattegronden konden geen omgrachtingen gevonden worden. Ook de bijhorende waterputten ontbreken in dit geval. De twee poortgebouwen kunnen eventueel wel verband houden met één van de deze twee plattegronden.

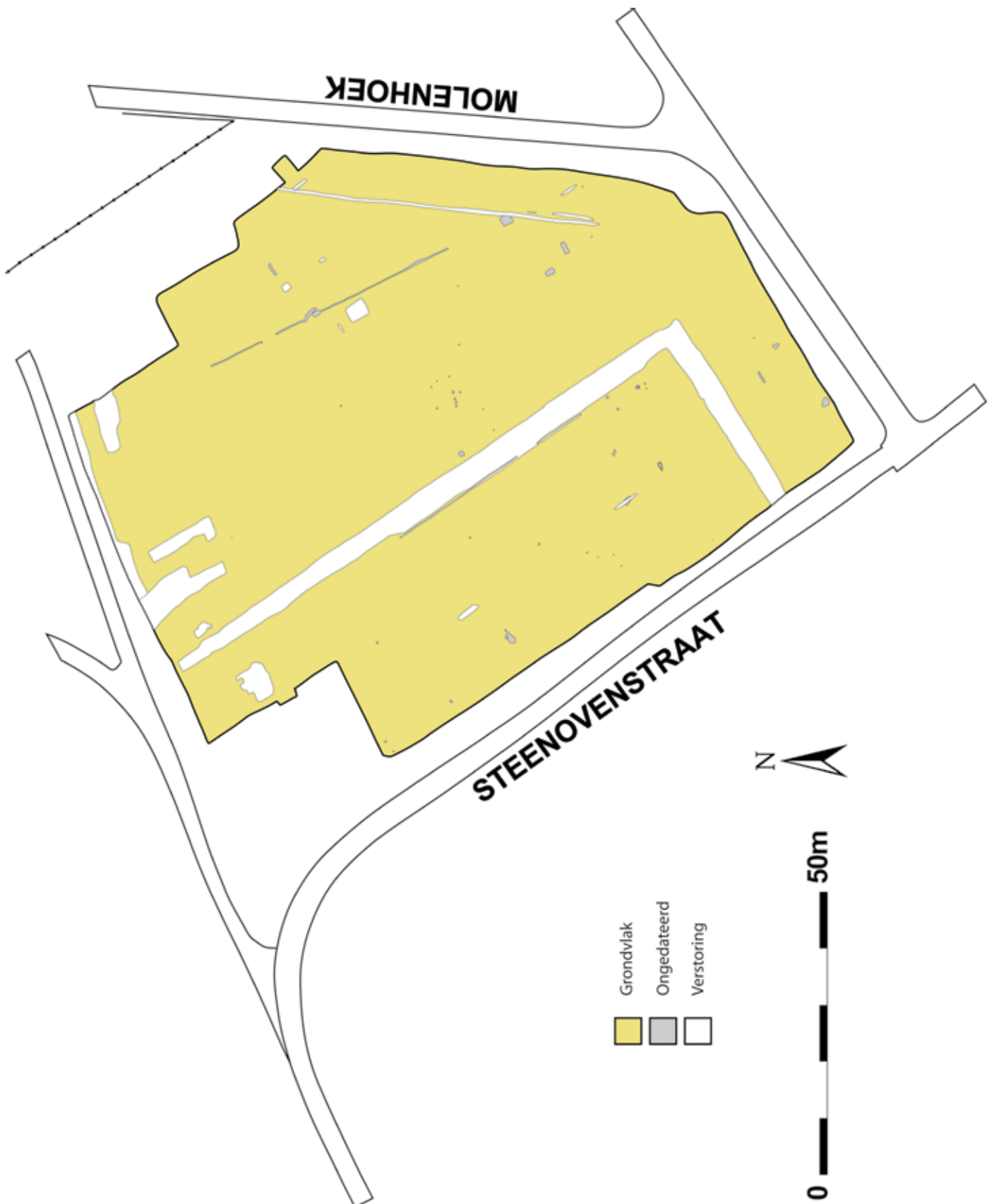
Mogelijk bevindt zich op het terrein ook nog een vierde middeleeuws gebouw, waarvan slechts één wand is bewaard. Het lijkt hier niet om een hoofdgebouw, maar eerder om een kleiner bijgebouw te gaan. Een datering kan niet gegeven worden.

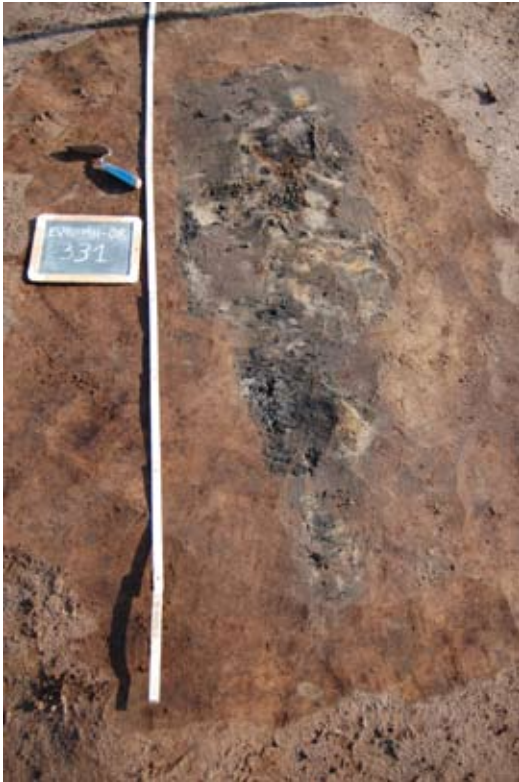
V.4. ONGEDATEERDE SPOREN

Een aantal sporen op het terrein bevatten geen enkele aanwijzingen naar datering toe, en konden bijgevolg ook niet gedateerd worden.

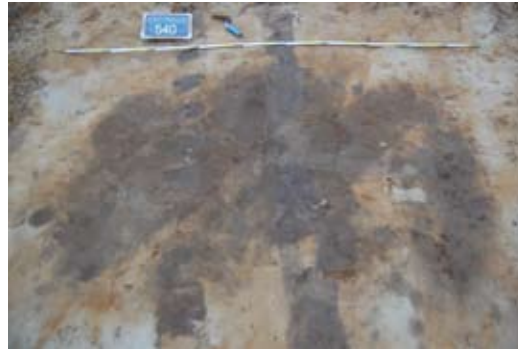
In het zuidwesten van het terrein bevinden zich naast het bootvormig gebouw nog enkele kleinere paalspoortjes. Het betreft deze met spoornummers 333, 334, 335 en 336. Mogelijks gaat het hier om erfpaaltjes die bij het middeleeuwse erf behoren, maar zekerheid bestaat daar niet over. Verder liggen in de omgeving van het bootgebouw nog enkele kleinere kuilen met de nummers 328, 329 en 331. Vooral 331 vergt de nodige aandacht. Het gaat om een min of meer rechthoekige kuil van 1,5m op 0,5m. Ze heeft een heterogene grijze vulling met tamelijk veel houtskool. De kuil was slechts een vijftal cm diep in de ondergrond bewaard en er was geen houtskoolrijke laag onderaan te bemerken. Wel werden 8 nagels gevonden. Een mogelijke interpretatie als brandrestengraf is echter niet uit te sluiten. In welke periode dit eventuele graf dan mag gesitueerd worden is niet uit te maken.

Figuur 88: Algemeen grondplan met de ongedateerde sporen

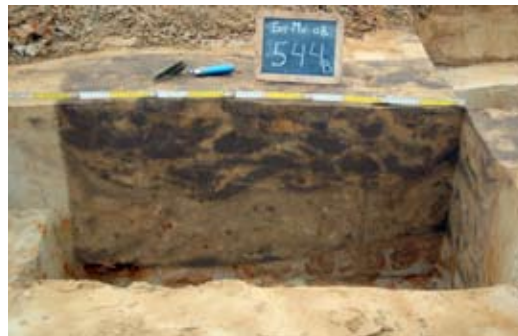

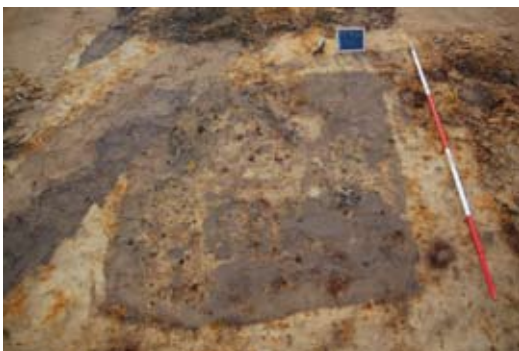
Figuur 89: Spoor 331

Figuur 90: Spoor 540

Figuur 91: Doorsnede spoor 544

Figuur 92: Spoor 465

Figuur 93: Doorsnede van spoor 526

Meer centraal in het vlak zijn er nog de sporen 170, 171, 172, 225, 226 en gracht 173 die ongedateerd zijn gebleven. Ook centraal in het vlak liggen enkele kleinere paalspoortjes met de nummers 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 155, 308, 309 en 310, welke mogelijk als verspreide erfpalen kunnen geïnterpreteerd worden. Alleen is niet duidelijk tot welk erf ze dan precies behoren, tot het erf met het Romeinse kruisgebouw of tot het erf met het éénbeukig volmiddeleeuwse gebouw.

Helemaal in het zuidoosten liggen nog een drietal grote kuilen met de spoornummers 540, 544 en 465. De eerste is rechthoekig van vorm en meet 1,5m op 1m. Ze heeft een heterogene grijze vulling en had een maximale diepte van 5cm. Ook de tweede kuil is rechthoekig van vorm en meet 2m op 0,8m. Ze heeft een sterk heterogene grijs-beige vulling en heeft een maximale diepte van 30cm. Hierin konden wel enkele vondsten worden gedaan, waaronder minieme fragmenten van scherven en een metalen voorwerp. Op basis hiervan kon echter geen uitspraak worden gedaan qua datering. De laatste kuil is eerder vierkant van vorm en meet 2m op 2m. Opnieuw kan een sterk heterogene grijze

vulling worden gezien. De kuil heeft een maximale diepte van 10cm en er werd geen dateerbaar materiaal in aangetroffen. Deze drie kuilen vertonen echter een sterke gelijkheid met de kuil 537, welke in de middeleeuwen kan gedateerd worden. Bovendien liggen ze er dicht tegenaan. Het is dus niet uitgesloten dat ook deze kuilen in de middeleeuwen thuishoren.

Tenslotte loopt nog een klein greppeltje in het oosten van het terrein. Deze heeft verschillende spoornummers gekregen omdat hij op het terrein regelmatig verdween omwille van de geringe diepte. Het betreft hier de spoornummers 384, 406, 520, 526 en 530. Deze kleinere delen kunnen echter op het zicht met elkaar worden verbonden als een geheel. Hij loopt duidelijk over de Romeinse waterput met nummer 527 heen en is dus met zekerheid jonger dan de put.

VI. Synthese

Door de nakende aanleg van een verkaveling op het terrein aan de Molenhoek te Evergem-Belzele, was archeologisch onderzoek op de gronden vereist. Bij een voorafgaand prospectieonderzoek waren reeds verschillende middeleeuwse sporen aan het licht gekomen. Daarnaast konden ook een tweetal sporen gevonden worden waar zich ouder materiaal in bevond. Bij de opgraving is inderdaad ook gebleken dat er zich op het terrein ook een Romeinse occupatie heeft bevonden. Bij het onderzoek werd 1 ha vlakdekkend onderzocht.

Op het terrein werden 2 prehistorische voorwerpen aangetroffen, beide uit het neolithicum (ca. 4000 – 2100 v.Chr.). Het gaat om een bladvormige pijlpunt en een fragment van een gepolijste bijl die in een Romeinse gracht werden gevonden. Zulke vondsten komen voor de Romeinse periode wel vaker voor.

Uit de Romeinse periode konden met zekerheid één, en mogelijk twee erven herkend worden. Beide erven bestaan uit een hoofdgebouw met dragende elementen in een kruisvorm geplaatst, een waterput en een eventuele omsluiting. Bij het eerste erf kon het hoofdgebouw volledig worden geobserveerd. Het had grote dragende palen, met veel materiaal in de vulling, waaronder $\frac{3}{4}$ van een maalsteen, welke als bouw- of verlatingsoffer mag geïnterpreteerd worden. De plattegrond kent een ruime datering vanaf de vroege 1ste eeuw tot de 1ste helft van de 2de eeuw n.Chr. Ook de waterput past binnen deze datering.

Het tweede hoofdgebouw kon slechts voor de helft onderzocht worden en verdwijnt onder het huidige wegdek van de Molenhoek. In tegenstelling tot de vorige plattegrond konden hier slechts weinig scherven gerecupereerd worden. Het gebouw krijgt dan ook een datering mee op basis van de bijhorende waterput, welke van de 1^e helft van de 1^e eeuw tot het midden van de 2de eeuw n.Chr. wordt gedateerd. Beide erven kennen dus eenzelfde datering. Op het terrein bevinden zich ook nog een kleiner bijgebouwtje en een spiekertje. Het is echter onmogelijk uit te maken tot welk erf ze behoren.

De hoofdgebouwen staan haaks ingepland ten opzichte van een wegtracé dat centraal door het vlak loopt van noordwest naar zuidoost. Het is opgebouwd uit twee parallelle grachten, waarbij de westelijke gracht een onderbreking kent. Deze twee grachten waren reeds zichtbaar in zone 6 van de voorgaande opgraving. Daar waren ze echter niet als Romeins herkend omwille van het ontbreken van materiaal in de grachten.

Dat zich op het terrein ook sporen van Romeinse occupatie bevonden was in eerste instantie niet verwacht, maar daarom niet verwonderlijk. Bij de voorgaande opgraving werd op zone V een gebouw aangesneden waarvan vermoed wordt dat het een Romeinse datering heeft (DE LOGI & SCHYNKEL 2008). Er is echter geen materiaal in aangetroffen om dat vermoeden te bevestigen, maar op basis van de typologie kan dat wel verondersteld worden. Bovendien is bij lopend onderzoek aan de Koolstraat/ Belzeelse kerkweg, in vogelvlucht ongeveer 500m verder gelegen dan de terreinen aan de Molenhoek, een Romeinse site aan het licht gekomen met een zeer dense sporendichtheid.

Ook voor de middeleeuwen kon zeker één erfstructuur en in totaal drie hoofdgebouwen worden herkend. Het erf is opgebouwd uit een bootvormig hoofdgebouw, dat slechts gedeeltelijk werd

Figuur 94: Algemeen grondplan Evergem-Molenhoek

aangesneden, een omgrachting met opening als toegang tot het erf en een waterput. Het erf is volledig op het westelijke deel van het vlak gelegen. Het heeft een datering in de volle middeleeuwen gekregen, van de 11de eeuw tot 12de eeuw n.Chr.

Bij de twee andere hoofdgebouwen kon geen omgrachting noch een waterput waargenomen worden. Het meest noordelijke gebouw kent een vroege datering binnen de volle middeleeuwen, in de 10de eeuw n.Chr. Het tweede gebouw kent eenzelfde datering als de bootvormige plattegrond en heeft dus mogelijk tegelijkertijd bestaan.

Vermoedelijk bevindt zich op het terrein ook nog een vierde gebouw, dat dan eerder als bijgebouw mag geïnterpreteerd worden. Er is echter slechts één wand van bewaard, de tegenoverliggende wand is verloren gegaan onder een brede verstoring.

De resultaten van deze opgraving sluiten goed aan bij deze van de voorgaande opgraving op de terreinen aan de Steenovenstraat. Daarbij werd een concentratie aan volmiddeleeuwse erven gevonden, daterend uit de periode van de laatste kwart van de 11de eeuw tot het 3de kwart van de 12de eeuw n.Chr. Spijtig genoeg kon geen ruimtelijk verband tussen de twee sites worden gelegd. Geen enkele van de grachtstructuren uit de voorgaande opgraving leek een vervolg te kennen op de terreinen aan de Molenhoek. De sporen aangetroffen bij het huidige onderzoek vertonen echter ook opvallend minder structuur. Mogelijk bevinden deze laatste zich dan ook eerder aan de rand van de middeleeuwse occupatie. Er moet echter wel gezegd worden dat dit een vertekend beeld kan zijn, aangezien het vorige onderzoek in beperkte zones werd uitgevoerd en er dus bijgevolg geen volledig zicht is op de landschapsindeling.

Opvallend bij dit onderzoek is dat er weinig overlapping bestaat tussen de Romeinse en middeleeuwse sporen. Terwijl de middeleeuwse erven zich vooral op het westelijke deel van het terrein lijken te bevinden, liggen de Romeinse sporen vooral op het zuid-oostelijke deel van het terrein.

VII. Besluit

Gedurende 3 maand werd archeologisch onderzoek uitgevoerd op het terrein aan de Molenhoek te Belzele-Evergem. De resultaten van de opgraving zorgen voor een mooie aanvulling op de reeds gekende geschiedenis van zowel de bewoning als het landgebruik op het grondgebied Evergem.

Voor de Romeinse periode kon één erfstructuur worden herkend met een kruisvormig hoofdgebouw, minstens één en mogelijks 2 waterputten, een tweetal bijgebouwtjes en vier brandrestengraven, haaks ingeplant ten opzichte van het wegtracé centraal op het terrein. Mogelijks behoort ook het hekwerk tot dit erf. Verder werd nog een tweede hoofdgebouw deels aangesneden en nog 4 extra waterputten.

Voor de middeleeuwen werd één erf aangesneden uit de 11de tot 12de eeuw na Chr. met een bootvormig hoofdgebouw, omgrachting en waterput. Daarnaast werden nog twee hoofdgebouwen aangesneden, één uit de 10de eeuw n.Chr. en één uit de 11de tot 12de eeuw n.Chr. en mogelijks één bijgebouw, dat niet gedateerd kon worden.

De resultaten van dit onderzoek bevestigen dus nogmaals de archeologische rijkdom van het grondgebied Evergem.

Bibliografie

AGENTSCHAP VOOR GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN, 2008. Bodemkaart, op <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart>.

DE GROOTE K., 2008. *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10e – 16e eeuw)*. (=Relicta monografieën 1. Archeologie, monumenten- en landschapsonderzoek in Vlaanderen)

DE LOGI A. & SCHYNKEL E., 2008. *Archeologisch onderzoek Evergem-Steenovenstraat. 7 april tot 22 augustus 2008*, Poeke. (= Kladrapport 7)

DE MOOR G. & HEYSE I., 1978. De morfologische evolutie van de Vlaamse Vallei. *De aardrijkskunde* 4: 343-375.

DERU X., 1996. La céramique Belge dans le Nord de la Gaule. Caractérisation, Chronologie, Phénomènes Culturels et économiques. *Publications d'Histoire de l'Art et d'Archéologie de l'Université Catholique de Louvain*, Louvain La Neuve

DESYEN G., DESMET G., ROMMELAERE J. & VERLOT M., 1984. Sporen van een Gallo-Romeinse nederzetting te Evergem "Vierlinden" (opgravingen 1982, 1983, 1984). *VOBOV-info* 15: 14-30.

HOORNE J., BARTHOLOMIEUX B., DE MULDER G., DE CLERCQ W., RYSSAERT C., BERKERS M., DE DONCKER G., ISERBYT N. & KLINKENBORG S., 2008. Voorlopige resultaten van het preventief archeologisch onderzoek te Sint-Denijs-Westrem – Flanders Expo (Stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen): drie Galo-Romeinse erven. *Romeinendag 19-04-2008*: 67-72.

LALOO P., DE CLERCQ W., PERDAEN Y. & CROMBE P., 2008. Grootschalig nederzettingsonderzoek in een inheems-Romeins landschap. Resultaten 2006-2007 en voorlopig bilan van het preventief archeologisch onderzoek 'Kluizendok' in de Gentse haven. *Romeinendag 19-04-2008*: 73-84.

OSWALD F., 1931. *Index of potters' stamps on terra sigillata, 'samian ware'*. Published privately, Margidunum (East Bridgeford).

OSWALD F., 1936-1937. *Index of figure-types on terra sigillata*. University Press, Liverpool.

PERDAEN Y., Laloo P., Crombe P. & De Clercq W., 2006. Een bandkeramische dissels in Zandig Vlaanderen. *Notae Praehistoricae* 26: 199-202.

RAVESCHOOT P., 1984. Het site van Ralingen (Draailingstraatje). *VOBOV-info* 15: 43-45.

ROGERS G.B., 1999. *Poteries sigillées de la Gaule Centrale II. Les Potiers, Lezoux*. (= Cahier du Centre Archéologique de Lezoux 1)

SEMEY J., 1984. Luchtverkenning en archeologie. *VOBOV-info* 15: 2-4.

VANHEE D., 2008. *Evergem-Belzele Steenovenstraat. Jaarverslag 2007 Kale – Leie Archeologische Dienst*, Aalter: 19-21.

VAN MOERKERKE J., 1984. De metaaltijden. *VOBOV-info* 15: 8-9.

VAN MOERKERKE J. & VERLOT M., 1984. De steentijd. *VOBOV-info* 15: 6-7.

VERBEEK C., DELARUELLE S. & BUNGEERS J., 2004. *Verloren voorwerpen. Archeologisch onderzoek op het HSL-traject in de provincie Antwerpen*, Antwerpen.

VERHAEGHE F., 1988. Middeleeuwse en latere ceramiek te Brugge. Een inleiding. In: DE WITTE H. (ed.), *Brugge onderzocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987*, Brugge: 71-114.

VERLOT M., 1984. De middeleeuwse periode. *VOBOV-info* 15: 36-42.

VERLOT M., 1984. De Romeinse bewoning. *VOBOV-info* 15: 11-13.

WEBSTER P., 1996. *Roman samian pottery in Britain*, York. (= Practical handbook in archaeology 13)

